

Emnet kultur i samfunnsfaglæremidler for videregående skole

*En komparativ analyse av læreplanmålenes
framstilling i læremidler*

Amna Ali

Mastergradsoppgave i samfunnsfagdidaktikk,
Det utdanningsvitenskapelige fakultet,
Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling
UNIVERSITETET I OSLO

04.10.10

[Tittelblad]

(samme tekst som på forsiden, men studenten står friere i utformingen)

© Forfatter

År

Tittel

Forfatter

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Problemstilling

Problemstillingen min er følgende: Hvordan blir emnet ”kultur” fremstilt i 3 forskjellige lærebøker utgitt etter læreplan i forbindelse med Kunnskapsløftet? Sammenligningen skal gjennomføres ved hjelp av kompetansemål i læreplanen som beskriver emnet kultur. Jeg skal ta utgangspunkt i tekstinhold og bilder i lærebøkene, i tillegg til dette skal jeg undersøke hvordan lærebøkene er organisert i henhold til kompetansemålet kultur. Passer de tre lærebøkene for alle elevgrupper, eller er noen av disse bøkene bedre egnet for noen elevgrupper i forhold til andre?

Metode

I oppgaven skal jeg bruke kvalitativ metode. Jeg skal foreta analyse av tekster, hermeneutisk analyse, det vil si at jeg fortolker tekster og bilder.

Hermeneutisk er gresk ord som betyr *fortolke*. Hermeneutisk analyse søker etter en helhetlig forståelse og illustrerer hvordan begrunnelser for fortolkninger ser ut, hvilken struktur de har, eller hva de baseres på. Fortolkninger blir begrunnet ved å vise til andre fortolkninger. Vi har ingen andre midler for å overbevise ham eller henne, når en person er uenig i en fortolkning. Det vi kan gjøre er å forsøke å vise at tolkning av helheten og detaljene stiller teksten i et annet og bedre lys enn andre tolkninger (Johannesen m. fl. 2005:315).

Type data/kilder

For å avgrense oppgaven, har jeg valgt tre lærebøker for å fange opp diversiteten blant bøkene, og et tema i lærebøkene. Lærebøkene er fra to forskjellig forlag og utgitt i 2006. I tillegg vil jeg bruke lærernettsider fra disse tre lærebøkene og arbeidsbøkene knyttet til disse bøkene for elevene. Boka Du og samfunnet har ikke egen arbeidsbok for elevene, derfor blir arbeidsbøkene for Radar og Ny Agenda sammenlignet med hverandre. Det finnes nettsted for elever også, som er åpen støttefunksjon til læreboka. Det finnes også elevnettsider til disse tre lærebøkene, men de vil ikke bli analysert i denne oppgaven, da dette er et omfattende arbeid og jeg har et begrenset lengdeformat til rådighet for denne oppgaven.

Jeg valgte denne analysen på grunn av sterk interesse for faget. Analysen tar for seg et tema som det finnes lite forskning på. Derfor er det også viktig å sette fokus på kvaliteten i lærebøkene.

Konklusjon

I min analyse har jeg trukket veksler på flere teoretiske innganger: Roman Jacobsens teori om kommunikasjonsfunksjoner, den didaktiske relasjonsmodell og teorien om Blooms taksonomi. Jeg har forsøkt å vise hvordan disse tilgangene gir oss redskaper til å forstå og analysere og sammenligne læremidler.

I oppgaven har jeg gjort en læremiddelanalyse i emnet ”kultur” i den videregående skolen. Den didaktiske relasjonsmodellen viser godt at sentrale faktorer er avhengig av hverandre og blir påvirket av hverandre. Læreren skal gjennom læreboka og ekstern materiale sikre at de læringsmål som er beskrevet i læreplanen oppnås.

Mange forhold og faktorer påvirker lærerens valg av lærebok. Elevforutsetningene er viktige for læreren, med tanke på minoritets elever og elevenes nivå. Videre spiller kvaliteten på lærebøkene en stor rolle for det som læres i undervisningen.

Alle tre lærebøkene har ulike sterke og svake sider. Den ene læreboka har den pedagogiske fremstillingen som og illustrasjoner, oppgaver og spørsmål på ulike vanskelighetsgrad, mens andre lærebøker dekker læreplanen bedre.

Ifølge analysen min har lærebokforfattere god oversikt over læreplanen, men under enkelte punkter svekkes kvaliteten i lærebøkene. Disse punktene er blant annet jevn fordeling av lærestoff og spørsmålstyper til hvert enkelt kompetansemål, ulike mengde med spørsmål og differensieringsoppgaver. Antall bildebruk varierer litt i lærebøkene. Likestilling av elevenes kulturelle bakgrunn avviker også litt.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	9
2	Teoretisk rammeverk.....	12
2.1	Læreplan	12
2.1.1	Styringsprinsipper i læreplanene	14
2.2	Læremidler.....	18
2.2.1	Didaktisk teori	21
2.3	Teori om samfunnskunnskapens begrunnelser.....	25
2.3.1	Nytteperspektiv	25
2.3.2	Politisk styringsperspektiv	25
2.3.3	Danningsperspektivet	27
2.4	Teoretiske antakelser	29
3	Empirisk undersøkelse: analyse av læremidler	30
3.1	Forskningsdesign	31
3.1.1	Metode.....	31
3.1.2	Utvalget og læremidler	31
3.2	Analyse av inndelingen i lærebøkene i emnet <i>kultur</i>	32
3.2.1	Forsiden – Hvordan inndeles kapittelet <i>kultur</i> ?	32
3.2.2	Hvordan er inndelingen av kapittelet <i>kultur</i> ?	34
3.2.3	Hva slags spørsmålstyper inneholder lærebøkene?.....	37
3.2.4	Hvordan er fordelingen av bildebruk?	42
3.3	Analyse av innholdet i lærebøkene.....	44
3.3.1	Analyse av kompetansemål: ”definere begrepet kultur og gi eksempler på at kultur varierer fra sted til sted og endrer seg over tid”	44
3.3.2	Analyse av kompetansemål: ”presentere hovedtrekk ved samisk kultur i dag og reflektere over hva det vil si å være urfolk”	51
3.3.3	Analyse av kompetansemål: ”beskrive hovedtrekk ved kulturen til noen minoriteter i Norge og drøfte utfordringer i flerkulturelle samfunn”	54
3.3.4	Analyse av kompetansemål: ”forklare hvorfor fordommer oppstår, og diskutere hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides”	60
3.3.5	Analyse av kompetansemål: ”gi eksempler på hvordan religion påvirker samfunn og kultur”	63
3.4	Analyse av innholdet i arbeidsbok for elever	68

3.4.1	Arbeidsbok <i>Ny agenda</i> og <i>Radar</i>	68
3.5	Analyse av innholdet på lærernettsider	69
3.5.1	Nettside for læreboka <i>Du og samfunnet</i>	69
3.5.2	Nettside for læreboka <i>Ny agenda</i>	70
3.5.3	Nettside for læreboka <i>Radar</i>	71
3.6	Slutninger.....	71
3.6.1	Komparative refleksjoner	73
3.6.2	Konklusjon	74
4	Videre forskning.....	76
	Litteraturliste	77

1 Innledning

Kultur er et omfattende begrep og har forskjellige definisjoner. Jeg skal beskrive hvordan sosialantropologer, etnologer, arkeologer og sosiologer beskriver begrepet kultur. Et interessant spørsmål er: gjenspeiler beskrivelsen av begrepet kultur i lærebøkene? Hva sier fagene sosialantropologi, sosiologi og etnologi om begrepet kultur?

Kultur er et sentralt begrep i *sosialantropologi*. Begrepet er tvetydig, da den har forskjellige definisjoner. Antropologene blir ikke enige om et felles kulturbegrep. "Kultur eller sivilisasjon, er den komplekse helhet som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdighetene og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn". Denne eldste definisjonen stammer fra Tylor i boka *Primitive Culture* fra 1871. Denne definisjonen var vid og generell. Så kom en ny definisjon av antropologen Clifford Gertz på 1960-tallet: "kultur skulle betraktes som felles mening som kommer til uttrykk gjennom kommunikasjon". Med dette mente Gertz at mennesker har en felles virkelighetsforståelse og snakker samme språk. Eriksen skriver at noen antropologer er interessert i fellestrekk og beskriver kulturen som det mennesket har til felles, som felles språk og religion (Eriksen 2003:34-36).

Knut Kolsrud, en av *etnologiens* nestorer i etterkrigstiden, var opptatt av menneskenes fysiske omgivelser og materielle utrustning. Ragnar Pedersen hevder at dagens forskere i etnologi er opptatt av kulturelle symboler knyttet til materiellet gjennom kunnskap.

Arkeologen Britt Solli skriver i artikkelen sin at før andre verdenskrig dominerte et kulturbegrep basert på etnisitet og som siktet mot å knytte materielle funn til spesielle folk eller stammer. Solli skriver at nå er kultur forstått som dynamiske prosesser og ikke som avgrensede enheter.

Sosiologien Peter Sohlberg mener at kultur kan ikke uten videre reduseres til noe annen enn kultur, som økonomiske og sosiale forhold. For sosiologer er interessant å studere hvordan kulturelle symboler bidrar til å vedlikeholde eller endre sosiale strukturer.

Lisbeth Mikaelssons karakteriserer *religionshistorie* og *religionsvitenskap* fra å være idefag til å bli kulturfag, med økt vekt på samspillet mellom religion og samfunn (Gerrard, Melby og Repstad 1999:13-16).

I denne samfunnsfagdidaktiske mastergradsoppgaven skal jeg analysere læreplanmålenes framstilling i læremidler og gjøre en komparativ analyse av læremidler, som i denne oppgaven er lærebøker, arbeidsbøker for elevene og nettsider for lærerne. Jeg skal undersøke hvilke lærebøker som dekker læreplanen godt nok. Jeg skal sammenligne følgende samfunnsfagsbøker: Du og samfunnet, Ny agenda og Radar, med henhold til hvordan de dekker kompetansemålet kultur.

Hvordan bør lærerne forholde seg til lærebøkene med tanke på læreplanen?

Offentlig godkjenningsordning av lærebøker ble opphørt i 2000. Faglig innhold er viktig i lærebøkene slik at læreplanen kan oppnås. Lærebøkene skal være faglig godt ved framstilling av minoriteten og majoriteten. Det skal være likestilling i lærebøkene. Kritisk analyse av lærebøker er viktig, fordi myndigheten har tatt bort godkjenningsordningen.

Hvordan faget blir didaktisert¹ i lærebøker har betydning for hva elevene lærer. Kvaliteten på den faglige didaktiske presentasjonen har betydning. Lærebøkene har betydning for hva elevene lærer. Lærebøker er viktig i forhold til undervisning. Hvis læreren skulle være svak i det pedagogiske feltet, er det desto viktigere at læreboka er god. Læreboka er en av de viktigste kildene som brukes i skolen, derfor er det viktig å se på kvaliteten i lærebøker.

Problemstilling

Problemstillingen min er følgende: Hvordan blir emnet ”kultur” fremstilt i 3 forskjellige lærebøker utgitt etter læreplan i forbindelse med Kunnskapsløftet? Sammenligningen skal gjennomføres ved hjelp av kompetansemål i læreplanen som beskriver emnet kultur. Jeg skal ta utgangspunkt i tekstinhold og bilder i lærebøkene, i tillegg til dette skal jeg undersøke hvordan lærebøkene er organisert i henhold til kompetansemålet kultur. Passer de tre lærebøkene for alle elevgrupper, eller er noen av disse bøkene bedre egnet for noen elevgrupper i forhold til andre?

For å avgrense oppgaven, har jeg valgt tre lærebøker for å fange opp diversiteten blant bøkene, og et tema i lærebøkene. Lærebøkene er fra to forskjellige forlag og utgitt i 2006. I tillegg vil jeg bruke lærernettsider fra disse tre lærebøkene og arbeidsbøkene knyttet til disse

¹ Om begrepet didaktisering henvises det til Hertzberg, Frøydis artikkel *Å didaktisere et fag – hva er det?* (1999) Universitetet i Oslo

bøkene for elevene. Boka Du og samfunnet har ikke egen arbeidsbok for elevene, derfor blir arbeidsbøkene for Radar og Ny Agenda sammenlignet med hverandre. Det finnes nettsted for elever også, som er åpen støttefunksjon til læreboka. Det finnes også elevnettsider til disse tre lærebøkene, men de vil ikke bli analysert i denne oppgaven, da dette er et omfattende arbeid og jeg har et begrenset lengdeforformat til rådighet for denne oppgaven.

Jeg valgte denne analysen på grunn av sterk interesse for faget. Analysen tar for seg et tema som det finnes lite forskning på. Derfor er det også viktig å sette fokus på kvaliteten i lærebøkene.

Analysen består av lærebøker, arbeidsbøker for elevene og lærernett på vg1 og vg2.

Kompetansemålene gjelder for etter vg1 og vg2 videregående opplæring.

I teoridelen vil jeg gjøre rede for læreplanen som er et offentlig styringsdokument i skolen og kort beskrive læreverkene. Empirien består av lærebokanalyse.

Utvalgte lærebøker og emnet ”kultur” representerer boka som helhet. Dette gir ikke et fullstendig bilde, da ikke alle lærebøkene er med i analysen. Samtidig er det nødvendig å gjøre en avgrensning, fordi jeg ønsker å gå i dybden i et emne i lærebøkene og tilleggskomponenter som arbeidsbok for elever og lærernett.

Ettersom jeg velger ut tre ganske forskjellige læremidler, ønsker jeg å få et grep på spennvidden i tilfaget av læremidler. Men ettersom utvalget ikke er fullstendig, må jeg senke kravene til undersøkelsens eksterne validitet. Derimot er det viktigere for meg å komme fram til kvalifiserte strukturer om kvaliteten i de læremidlene jeg studerer.

2 Teoretisk rammeverk

Teoretisk tilnærming for denne analysen baseres på emnet ”kultur” i faget samfunnsfag på videregående skole. Jeg vil ta i bruk roman Jacobsens seks kommunikasjonsfunksjoner (1960) i en didaktisk analyse. Jeg vil legge vekt på konativ funksjon, som går ut på at senderen henvender seg til leseren. Hvordan treffer teksten til eleven og realiteten? I teoretisk rammeverk skal jeg ta for meg en forenklet gjengivelse av roman Jacobsens didaktiske modell.

2.1 Læreplan

Kunnskapsløftet er den nye læreplanen som ble delvis utgitt i 2006, som innebærer fornyet tillit til læreren som profesjonsutøver. Kunnskapsløftet gir den enkelte skole frihet til å bestemme antall elever per klasse. Lærerne får frihet til å velge undervisningsopplegg og arbeidsmåter selv i forhold til læreplanen, egen kunnskap og tidligere erfaring.

Kunnskapsløftet forutsetter at kompetansemålene tolkes og konkretiseres. Det er staten som styrer innholdet i læreplaner som blir utgitt av Utdanningsdirektoratet.

Departementet tar vanligvis initiativet for å få utviklet læreplaner som skal gjelde i den norske skolen (Engelsen 2006:19).

Det blir stadig utviklet læreplaner og det kommer reviderte læreplaner. Disse planene fortolker skolens formål (Engelsen 2006).

Den sentralt gitte læreplanen er i Norge en ramme for lærernes virksomhet i skole og klasserom. Læreplanens bestemmelser, råd og retningslinjer må følges under planlegging, tilrettelegging, gjennomføring og vurdering av opplæringen. For å kunne gjøre dette er det viktig at lærerne kan analysere læreplaner. Hensikten med å analysere læreplaner for lærerne er å kunne tilpasse læreplanene til elevforutsetninger og rammefaktorene på egen skole, men da må analyse bygges på den sentral gitte læreplanens bestemmelser, råd og retningslinjer. Videre må lærerne begrunne valg læremiddel som for eksempel en lærebok ut fra en analyse av læreplanen (Engelsen 2006:17).

Det forutsettes at lærerne reflekterer over målene, vurderer og tar beslutninger om hvordan elevene best kan nå de ulike kompetansemålene. Lærernes arbeid med læreplaner kan gjøres på flere måter. Den første vil bestå av *læreplananalyse*. Hver enkelt lærer må tolke og

analysere kompetansemålene. Videre må de planlegge undervisningen og legge til rette for en læring som kan realisere dem. Det må skje innenfor rammen for læreplanens råd og retningslinjer.

Neste arbeid med læreplaner er *videreutvikling* med læreplaner. Læreplanen gir lærerne pedagogisk handlingsrom og det må de kunne lese og tolke, slik at lærerne kan tilpasse elevforutsetningene og rammebetingelsene. Læreren må utvikle en mer konkret og detaljert plan for læringsarbeidet til elevene sine. Videreutviklingen med læreplaner er spesielt vektlagt i læreplaner M87, L97 og K06. Lærere må tilpasse lærestoffet til elevgrupper og enkelt elever, slik at elevene kan få variasjon i art, mengde, tempo og vanskegrad. Det er viktig at lærerne har kunnskaper og ferdigheter for å arbeide med felles planleggingsarbeid (Engelsen 2006:17-18). For det tredje kan også *læreplanforandring/-revisjon* bli del av lærernes arbeid med læreplaner. Når rådene og retningslinjene for opplæringen ikke fungerer lenger, blir læreplanen revidert i tråd med samfunnsutviklingen. Da blir det satt ned arbeidsgrupper som referansegrupper og fagplangrupper som skal komme med revisjonsforslag. Følgende trekk karakteriserer den norske læreplansituasjonen (Engelsen 2008:18-19):

- Læreplanene er utarbeidet på initiativ fra sentrale myndigheter og fungerer som statlige styringsinstrumenter.
- Læreplanene har i etterkrigstiden gjennomgått en utvikling, der de først ble utformet som minstekravsplaner, deretter som rammeplaner. Med L97 ble rammeplanenes frihetsgrader først redusert, men høsten 1999 ble det igjen åpnet for større fleksibilitet. Den nye læreplanen forsøker å kombinere klar styring og fleksibilitet.
- Målstyringsprinsippet er med andre nedfelt i læreplanene

Læreplanen er et viktig dokument som skal styre skolens og samfunnets mål. Og er viktig i det offentlige skolesystemet. Læreplanen Kunnskapsløftet har gitt mer frirom til lærerne for å analysere og tolke kompetansemålene enn fra læreplanen L97. Kompetansemålene er ikke formulert detaljert, de er vide og må tolkes og analyseres av lærerne. Det betyr med andre ord at kompetansemålene styres i forskjellige retninger av lærerne. Læreplanen blir tydeligvis revidert etter samfunnets forandring og fornying. Læreplanen skal virke forebyggende mot for eksempel misbruk av narkotika, miljøforurensning, trafikkulykker og vold. Bjørg Gudem i Engelsen mener at læreplanen må forandres, når noe går galt i samfunnet. Gudem viser til tre læreplanens samfunnsmessige funksjoner. Den ene er læreplanen avspeiler samfunnet, den

andre er læreplanen informerer om samfunnets prioriteringer og den siste er læreplanen styrer (Engelsen 2006:21).

Læreplanene fungerer som statlige styringsinstrument, det er departementet som tar initiativ til å utvikle læreplaner som skal gjelde for skole og klasserom over hele landet. For å gi et likeverdig skoletilbud til elevene er dette nødvendig.

En svakhet med dette er at det må bli inngått en del kompromisser mellom ulike former for interesser og kompetanse, det fører ofte til at retningslinjene for undervisningen blir ofte vide og uklare. I tillegg ønsker politiske myndigheter at lærerplanene skal fungere som et politisk ”manifest” som skal formidle de skolepolitiske intensjoner. Læreplanene inneholder en del slagordpregede formuleringer som er vanskelig å bruke i undervisningssammenheng (Engelsen 2006:19-24).

2.1.1 Styringsprinsipper i læreplanene

Før var norske læreplaner ”minstekravsplaner” (N39) der man anga et obligatorisk lærestoff, det vil si klare begrensninger for skolens og lærernes valg av lærestoff. Disse planene ble senere erstattet med retningsgivende rammeplaner, ”maksimumsplaner” M74 og M87.

”Maksimumsplanene” gav større frihet for lærer og elev ved valg av lærestoff.

M74 krevde samarbeid mellom lærer, elev og innenfor rammen av retningslinjene i læreplanen, mens M87 var interessert i samarbeidet mellom lærerne ved en skole.

I L97 læreplanen skulle alle elevene tilegne seg felles referanserammer av lærestoffet, som obligatoriske mål og hovedmomenter for ulike årstrinn. Høsten 1999 endret L97 fra minstekravsplan til en moderert rammeplan. Lærerne fikk igjen noe av den lokale friheten når det gjaldt valg og plassering av mål og hovedmomenter (Engelsen 2006:25-26).

LK06 ønsket man en klar målstyring, det ble slutt på detaljregulering av blant annet arbeidsmåter og organisering av opplæringen. Læreplanen har gjennomgått endringer, som har regulert virksomheten i skolen. M74 og M87 læreplanenes bestemmelser og retningslinjer var mindre konkret og presist utformet. Styringen ble mer indirekte, da tolkningen av rammeplanene ble overlatt til lokale skolemyndigheter, den enkelte skole eller den enkelte lærer. Med L97 er læreplanens styring av virksomheten i skolen mer direkte styrt, det er klart hva det forventes av elevene å arbeide med (Engelsen 2006:26-27).

Læreplanens oppbygging

Læreplanen K06 er delt inn i seks deler (Kunnskapsløftet 2006):

1. Formål med faget

I denne delen beskrives formålet med samfunnsfag. Medvirkning, stimulering, drøfte sammenhenger, vurdere konsekvenser, utvikle kunnskap, tenke fritt og fra ulike perspektiver, tenke kritisk og være tolerant er noen av formålet til samfunnsfag. Fremme evne til å diskutere, resonnere og løse problemer i samfunnet.

2. Hovedområde

Samfunnsfag i grunnskolen består av hovedområde samfunnskunnskap, geografi og historie. Mens samfunnsfaget i videregående opplæring består av hovedområde individ og samfunn, arbeids- og næringsliv, politikk og demokrati, kultur og internasjonale forhold. Analysen min vil bestå av hovedområde kultur.

3. Timetall

I denne delen oppgis det timetall på forskjellige trinn som er delt inn i fire trinn; barnetrinn, ungdomstrinn, studiespesialiserende utdanningsprogram og yrkesfaglige utdanningsprogram.

4. Grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er integrerte i kompetansemålene. Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig, å kunne lese, å kunne regne og å kunne bruke digitale verktøy er de grunnleggende ferdighetene. Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig og å kunne lese vil jeg analysere i oppgaven min.

5. Kompetansemål

I denne delen beskrives kompetansemål for hvert trinn. Trinn etter vg1/vg2 i videregående opplæring vil bli analysert i min oppgave og jeg vil utdype meg i to kompetansemål.

6. Vurdering (LK06)

Under vurdering står det oppført hvordan elevene vil bli vurdert på 10 trinn, vg1 og vg2. Vi kan dele læreplanen i fem ulike læreplannivåer som viser oss prosessen, fra de ideene som kommer til syne i et læreplandokument, til den læringen og sosialiseringen som foreligger hos elevene. De fem ulike læreplannivåene er følgende (Engelsen 2006:28):

- *Ideenes læreplan*; Noen ideer får betydning for innholdet i og utformingen av læreplanen, mens andre ideer blir glemt.

- *Den formelle læreplanen*; L06 er en formell læreplan, som danner en ramme for skolens og lærernes virksomhet.
- *Den oppfattede læreplanen*; Tolkningen av råd og retningslinjer i læreplanen.
- *Den operasjonaliserte læreplanen*; som virkelig blir gjennomført innenfor (lærernes oppfattede) læreplanens rammer.
- *Den erfarte læreplanen*; Elevenes erfaringer og opplevelser av opplæringen

Ulike læreplantyper

Det eksisterer ulike læreplantyper som blir beskrevet i læreplanteorien. Valg av læreplantype må begrunnes på bakgrunn av samfunnet, skole og elev. Ved læreplanutvikling må det tas forhold til en del spørsmål som (Engelsen 2006:34):

Omfang: Hvilket innhold skal læreplanen omfatte?

Sekvens: Hvordan skal rekkefølgen i innholdet være?

Kontinuitet: Hvordan skal man oppnå kontinuitet i elevenes læring?

Integrering: Hvordan skal man få fram sammenhengen mellom ulike innholdselementer?

Spørsmålene kan ha forskjellige svar og har resultert i flere forskjellige læreplantyper. Den ***fagdelte planen*** er den eldste og stadig dominerende. Målet er å mestre kulturarven kritikk mot denne planen er den vanligste undervisningsformen lett blir kateterstyrt, som lett kan føre til mental passivitet: aktive tankeprosesser blir ikke vektlagt. Andre planer er ***bredfeltplanen*** eller den samordnede planen som prøver å kombinere beslektede enkeltfag til større fagområder som, samfunnsfag, o-fag, naturfag, formingsfag (som er endret til kunst og forming i L97 og i K06). Hensikten med dette er kunne få fram sammenhenger mellom ulike innholdssegmenter. Det som er problemet med denne planen er at i undervisningen faller den fra hverandre igjen, den er ikke så bred som den gir uttrykk for. Så har vi den ***samlede planen***. Det finnes to varianter av den; en *emnesentrerte* og *interessesentrert* plan.

Den emnesentrete planen er basert på sosiale prosesser og livsfunksjoner, der en tar utgangspunkt i hva man mener er sentrale aktiviteter og funksjoner i elevenes nåværende liv og hva som vil være en god beredskap for deres framtidige liv i samfunn, arbeidsliv og familie.

Den interesse sentrerte planen er en aktivitets- eller erfaringsplan, som tar utgangspunkt i elevenes interesser og vektlegger deres egenaktivitet. Den oppmuntrer elevene til å sette sine

egne mål, formulere sine egne oppgaver og ta i bruk problemløsningsmetoder for å løse dem (Engelsen 2006:36-37). LK06 er en blanding av alle disse læreplantypene.

Hva er hensikten med faget samfunnsfag ifølge læreplanen?

Ifølge læreplanen er hensikten med faget samfunnsfag å gi forståelse om grunnleggende menneskerettigheter, demokratiske verdier og likestilling. Ikke bare det, men å få elevene til å bli aktive medborgere og demokratisk deltakelse er også en del av hensikten. Faget skal stimulere til utvikling av kunnskap om det kulturelle mangfoldet i verden både i fortiden og samtiden. Faget skal også gi en oversikt over at menneskene er en del av historien som også finnes i dag. Individet må få kunnskaper om hvordan det sosiale fellesskapet påvirker holdninger, kunnskap og handlinger. Her kan vi trekke inn dannelsbegrepet til Børhaug og Solhaug. I følge Børhaug (2005) er samfunnsfagets hensikt å sikre demokratiet mot autoritære bevegelser i fremtiden. Og ifølge Solhaug (2005) skal de forskjellige fagene i skolen, herunder samfunnsfag, bidra til dannelsen som samfunnsmenneske. Og dette skal skje i skolen gjennom opplæring. Læreplanen er et styringsverktøy for lærerne og skolen, og den skal styre undervisningens innhold på skolen.

Opplæringen i samfunnsfag skal belyse det naturlige og menneskeskapte forhold på jorda. Arbeid i faget skal stimulere til å drøfte sammenhenger mellom produksjon og forbruk og vurdere konsekvenser som ressursbruk har på miljøet og ei bærekraftig utvikling. Videre skal samfunnsfaget også utvikle kunnskap om arbeidsliv og økonomi. I faget inngår kunnskap om situasjonen til urfolk og minoritetsfolk i verden generelt, og om situasjonen til samene som urfolk spesielt. Samfunnsfaget skal gjøre det lettere for elevene å forstå verdien av teknologi og entreprenørskap. Faget skal gi innsikt i det politiske systemet i Norge og i det internasjonale samfunnet, og gi innsikt om at politikk er preget av konflikt og samarbeid. Mennesket samhandler gjennom språk og uttrykksformer som er preget av den kulturen de vokser inn i. Som reflekterende individ kan mennesket forme seg selv. Som politisk individ kan mennesket påvirke omgivelsene sine. Som moralsk individ er mennesket ansvarlig for konsekvensene av handlingene sine.

Samfunnsfaget skal derfor gi dypere forståelse av forholdet mellom samfunnslivet og det personlige livet, og stimulere til erkjenning av mangfoldet i samfunnsformer og levevis. På denne bakgrunnen skal faget gi elevene større evne til å tenke fritt, kritisk og tolerant. Ved å påvirke lysten til å søke kunnskap om samfunn og kulturer skal faget også fremme evne til å diskutere, resonnere og til å løse problem i samfunnet. Ved å stimulere til undring og skapende arbeid vil faget kunne sette de bedre i stand til å forstå seg selv, motivere til ny

innsikt og livslang læring

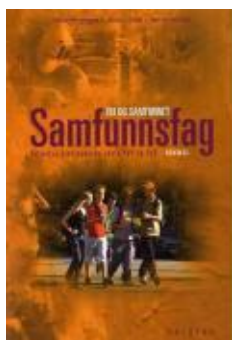
(http://www.skolenettet.no/lkt/TM_Laereplan.aspx?id=36376&laereplanid=145503&visning=1&epslanguage=NO).

2.2 Læremidler

Valg av tre læremidler er gjort på bakgrunn av de mest brukte bøkene i den videregående skolen. Midlene er utgitt i 2006 etter Kunnskapsløftet. Valget er gjort for å sikre validiteten av læremidlene. I tillegg kan analysen min fremheve hvordan og hva, forfatterne legger mest vekt på i emnet ”kultur”. Læreplanen K06 er felles for videregående skoler, som skolen og personalet skal følge. Forfatterne skal være kjent med læreplanen, og under analysen kan vi også undersøke hvordan læremidlene forholder seg til læreplanen.

Videre i oppgaven skal jeg se hva lærebøkene vektlegger i emnet kultur.

Læremidler i videregående skoler som er mitt empiriske materiale er følgende:

Læreboka:

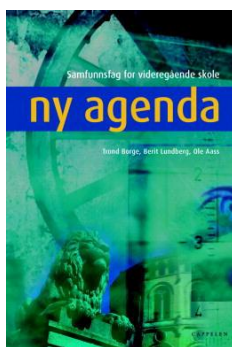
Bergstrøm, Hasse. Dale, Johan T. og Garstad Kjersti (2006)

Du og samfunnet. Samfunnsfag. Elnesvågen: Dalefag

Forlaget har ikke arbeidsbok for elever

Nettside for lærerne (krever passord fra forlaget):

<http://www.dalefag.no/lerer>

Læreboka:

Borge, Trond, Lundberg, Berit og Aass, Ole (2006) *Ny agenda:*

Samfunnsfag for videregående opplæring. Oslo: Cappelen

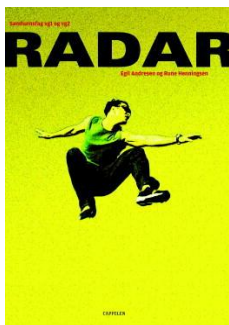
Arbeidsbok for elever:

Borge, Trond, Lundberg, Berit & Aass, Ole (2006) *Ny agenda:*

Samfunnsfag for videregående opplæring. Arbeidsbok Oslo: Cappelen

Nettside for lærerne (krever passord fra forlaget):

<http://nyagenda.cappelendamm.no/larer/c502363/sammendrag/vis.htm?tid=502377>

Lærebok:

Andresen, Egil og Rune Henningsen (2006)

Radar: Samfunnsfag vg1 og vg2 Oslo: Cappelen

Arbeidsbok for elever:

<http://radar1.cappelendamm.no/binfil/download.php?did=27731>

Nettside for lærerne (krever passord):

http://radar1.cappelendamm.no/c30074/artikkel/vis.html?tid=144551&strukt_tid=30074

For å forstå forholdet mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn er det viktig å gi elever kunnskap om kultur, og det er opptil forfatterne av lærebøkene hvordan de legger fram dette for elevene. Elevene mottar kunnskapen gjennom lærebøkene som er brukt for å formidle kunnskaper, ferdigheter og holdninger i den norske skolen. Dette kan bidra til flerkulturell forståelse. Kultur er skoletema i lærebøkene i samfunnsfag. Læreplanen legger vekt på å formidle kunnskap om kultur og kulturell variasjon til elevene.

Hovedmålet i læreplanen K06 i samfunnsfag i kultur er følgende:

”Hovedområdet omfatter flerkulturelle samfunn og religionen sin rolle i kulturen. Det handler om urfolk, etniske og nasjonale minoriteter og hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides” (Kunnskapsløftet 2006).

Lærebøkene tar generelt hensyn til faglig innhold, men jeg synes også de bør ta hensyn til elever med ulik kulturell bakgrunn. Lærebøkene bør ha elementer og eksempler som gjenspeiler minoritetselever også. Det bør være likestilling av innholdet i lærebøkene for majoritetselever (norske elever) og minoritetselever. Lærerne bør velge en lærebok ut fra elevenes nivå og elever med ulik kulturell bakgrunn.

Lærebøkernes rolle

Lærerens oppgave er å følge læreplanen og undervise elevene slik at de oppnår læreplanens mål. Det finnes ingen oppskrift over hva læreren skal forholde seg til når det gjelder lærerverk. I skolen i dag vet vi at undervisningen er veldig lærebokstyrt. Det kan være flere årsaker til dette. En av årsakene er at samfunnsfaglærere har svake kunnskaper om faget eller har ingen høyere utdanning i faget, som gjør de avhengige av læreboken. Undervisningen blir enklere for læreren, når de har noe å forholde seg etter. Spesielt når læreboken er lærerens viktigste støtte under undervisningen. Årsaken kan også være at læreboken har hatt en spesiell

faglig autoritet da lærebøkene ble godkjent av staten på 1900-tallet (Koritzinsky 2006:210). Lærebøkene er kunnskapskilder for elevene og enkelte lærere føler seg trygg på læreboken hvis de ikke har nok kunnskap innenfor emnet de skal undervise i. For at elevene skal kunne få en verdifull undervisning, forståelse og kunnskap innenfor faget, er det dermed viktig at boka gir en helhetsforståelse.

Godkjenningsordningen av lærebøker

Lærebokgodkjenningen har vært i over hundre år. Ordningen bidro til at læreboka fikk autoritet og hadde en styrende funksjon i skolen. Godkjenningsordningen sikret at innholdet i lærebøkene var i samsvar med læreplanen. I 2000 ble godkjenningsordningen opphørt. Debattens argumentasjon var ”statlig sensur” contra ”kvalitetssikring av læreplanens oppfølging i lærebøkene”. De som var imot godkjenningsordningen hevdet at en slik ordning stred imot ytringsfriheten. De som var for mente at en slik ordning kunne bidra til en kvalitetssikring av bøkernes og undervisningens innhold. Det var fullt mulig for læreren å bruke andre læremidler i tillegg til den godkjente læreboken. Når den godkjenningsordningen er opphørt, er det viktig jobb for læreren å skaffe en god lærebok for elevene. De må kunne reflektere over hva slags lærebok som er den riktige i forhold til klassen sin. Faglige og metodiske krav er viktig å ta hensyn til (Koritzinsky 2006:211).

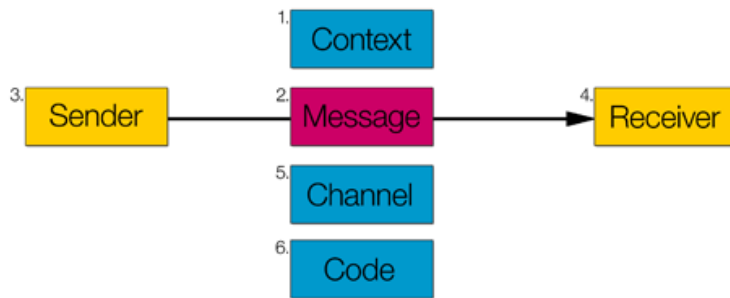
Strukturen i lærebøkene

Lærebøkernes struktur har betydning for faget samfunnsfag. For å gi elevene vid og bedre forståelse av handlinger, prosesser og institusjoner i samfunnet er det viktig med strukturering. I tillegg til dette har det også betydning for elevene å forklare disse handlingene og prosessene. Elevene trenger sammenbindene begreper, modeller, skjemaer og teorier (Koritzinsky 2006:211).

2.2.1 Didaktisk teori

Kommunikasjonsmodell

Roman Jacobsens kommunikasjonsmodell har seks funksjoner; Den *referensielle* funksjonen, den *ekspressive* funksjonen, den *konative* funksjonen, den *metaspråklige* funksjonen, den *faktiske* funksjonen og den *poetiske* funksjonen. Jeg skal berøre to av dem i min analyse, den *referensielle* funksjonen og den *konative* funksjonen.

Kommunikasjonsmodellen ovenfor viser en *sender*, *budskap* og *mottaker*. Budskapet fra senderen som skal overføres til mottakeren, kalles *konativ* funksjon. Denne funksjonens fokus er på mottakeren. Hensikten med budskapet er å påvirke og overtale mottakeren. Den *referensielle* funksjonens fokus er på konteksten, som beskriver en situasjon. Senderen i min analyse er lærebokforfattere og forlaget. Budskapet er tekst og bilder og mottakeren er leseren, det vil si elever på videregående skole (Jacobsen 1960:350-377).

Når forfatterne skriver må de forsøke å *tilpasse teksten slik at den passer elever på videregående skolen*. Denne konative funksjonen er viktig for å nå målgruppen sin. Når elevene leser lærebøkene *forsøker de å forstå budskapet og innholdet* til forfatterne. Denne referensielle funksjonen har stor betydning for at elevene skal få med seg konteksten. Forfatterne må i tillegg passe på å ikke bruke for mange fremmedord i teksten. Det kan skape støy i den konative funksjonen. Støy gjør utvekslingen av budskapet og innholdet i teksten vanskeligere.

Målet for læreforfatterne og forlaget er å gi kunnskap, tekstens referensielle funksjon, jfr. Jacobsen, til elevene i forhold til det læreplanen krever. Elever er ulike og det må forfatterne kunne takle. Utfordringen til forfatterne er den vanskeligste eleven. Elevene i dagens samfunn har ulik kulturell bakgrunn, og det kan gjøre kommunikasjonen vanskeligere. Er elevene født i ulike deler av verden, har de ulikt syn på mange ting.

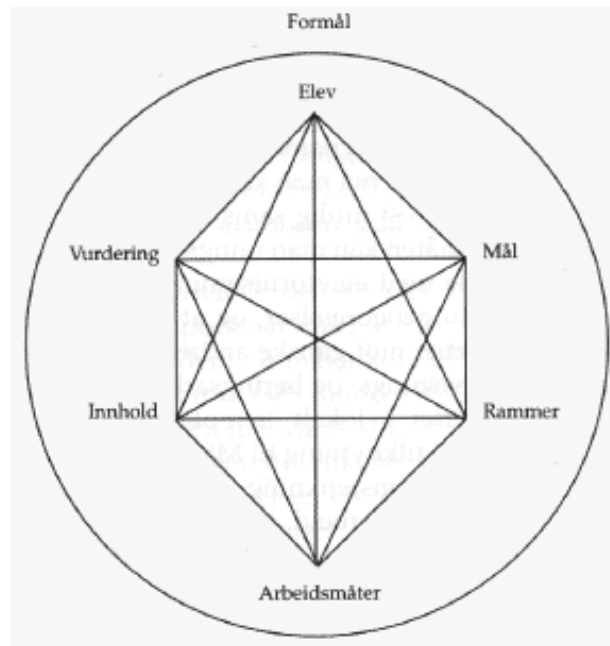
Teksten bør ikke ha fremmedord og vanskelig språk. Arbeidsoppgaver og spørsmål må også lærebøkene ta hensyn til for elevene på videregående nivå. Å tilpasse lærebøkene og undervisningen for minoriteten er også like viktig. Stoffmengden og vanskelighetsgraden bør baseres på elvenes nivå (Koritzinsky 2006:211). Blooms taksonomiske tenkning går fra nivå en til nivå seks, hvor vanskelighetsgraden øker fra lett til vanskelig.

Hva er didaktikk? Didaktikk er opplæringens spørreord *hva, hvordan og hvorfor*.

Opplæringens spørreord *hva* står for forhold som har med mål og innhold å gjøre. Spørreordet *hvordan* angår undervisningsformer og arbeidsmåter eller metodeproblematikken. Med opplæringens *hvorfor* tenker vi på hvordan vi begrunner de valgene og beslutningene vi tar, med hensyn til mål, innhold og metoder. Forhold rundt elevenes læring er sentrale i didaktikken. Læreplanen har skolens og opplæringens mål, og alle representerer retningslinjer for innholdet i skole og opplæring. Det vil si organiseringen og hvordan det skal bli valgt. Alle har også metodiske konsekvenser for hvilke undervisnings- og arbeidsmåter som er best å bruke (Koritzinsky 2006:40-42). Elevforutsetninger og rammefaktorer er viktig å reflektere over spesielt for læreren, nå når godkjenningsordningen er opphørt. Konsekvenser av dette kan medføre svekket undervisning hvis kvaliteten på bøkene ikke er god nok for elevene og elevenes læring.

Didaktisk relasjonstenkningsmodell

Under har vi en didaktisk relasjonstenkningsmodell som viser sammenhengen mellom elev og sentrale faktorer (didaktisk kategorier) som har betydning for undervisningssituasjonen (Koritzinsky 2006:46-47).

Didaktisk relasjonstenknings modell

Sentrale faktorer kan sees som gjensidig avhengighetsforhold som påvirker hverandre. Det er viktig at læreren reflekterer over disse faktorene med tanke på valg av lærebøker, som jeg skal analysere i denne oppgaven.

Disse sammenhengene mellom sentrale faktorer må læreren ta hensyn til under planlegging og gjennomføring av oppgaven. De valgene som blir tatt med hensyn til for eksempel elevforutsetninger får også konsekvenser for andre faktorer. Derfor er viktig å ta hensyn til helheten, da den ene faktoren påvirker den andre (Koritzinsky 2006:46-47). Når læreren legger vekt på elevforutsetninger i forhold til lærebøkene, kan hun ikke se bort ifra innholdet i lærebøkene. Faglig innhold er en viktig faktor, da den skal oppfylle læreplanens mål. Elevene skal oppnå læreplanens mål i skolen, derfor er det betydningsfull at kvaliteten i lærebøkene er gode. Og at læreplanens mål er godt dekket.

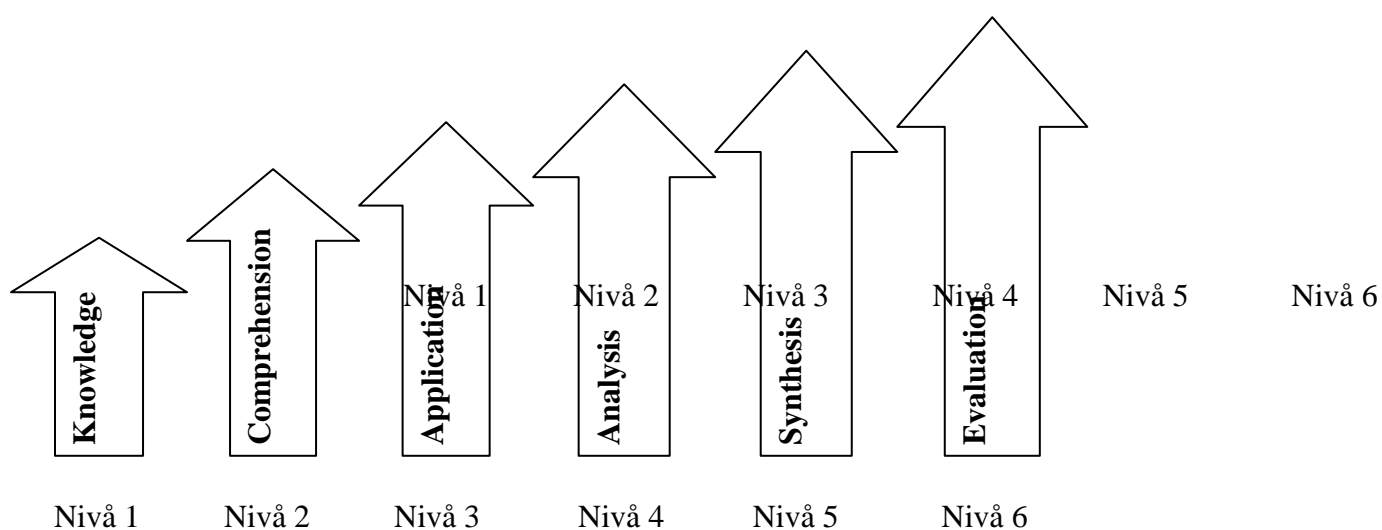
Lærebøkene skal engasjere elevene til å tenke kritisk og ta standpunkt i viktige samfunnsspørsmål. De ulike oppgavene knyttet til tekster og bilder gir muligheter for å trene

på grunnleggende kunnskaper og ferdigheter og kritisk tenkning. Struktur, faktastoff og oppgaver/spørsmål skaper en strukturert og fleksibel læringsplattform i faget.

Blooms taksonomiske prinsipper

Blooms taksonomiske prinsipper er et klassifiseringssystem som er inndelt i seks nivåer. På første nivå finner vi

Blooms taksonomiske tenkning er læring på høyere nivå som er avhengig av oppnådd kunnskaper og ferdigheter på lavere nivå. Hans prinsipp begynner fra en lett grad og øker med kompleksitet. I figuren under har jeg rangert Blooms seks kunnskapsnivåer:

En må mestre første nivå og deretter gå videre til neste nivå. På første nivå finner vi *knowledge*, som går ut på å *definere, navngi, beskrive og angi*. Nivå 2 er å *påvise, forklare og kjennetegne*. På nivå tre må man kunne *bruke, finne og anvende* kunnskap. Under nivå 4 må man kunne *analysere, finne ut, bekrefte, gjøre rede for, klassifisere og sammenligne*. *Synthesis* er nivå 5 hvor man må kunne *kombinere, velge ut, foreslå og oppsummere*. På øverste nivå finner vi *evaluation*, her må en kunne *vurdere, drøfte, bedømme, diskutere, kritisere, begrunne og treffe beslutninger* (Bloom 1956). Blooms taksonomiske prinsipp skal jeg se i lys av spørsmål og oppgaver i lærebøker.

2.3 Teori om samfunnskunnskapens begrunnelser

B Børhaug viser til tre ulike begrunnelser for hvordan samfunnsfaget legitimeres i skolen. Det er nytteperspektiv, politisk styringsperspektiv og dannelsesperspektiv (Børhaug 2005:372). Læreplanen legger vekt på at elevene skal utvikle kunnskaper, ferdigheter, og holdninger på faglige områder.

2.3.1 Nytteperspektiv

Kan samfunnsfag begrunnes i nytteperspektiv? Matte og fagspråk får elevene brukt i hverdagslivet i forbindelse med dagligdagse tallproblemer som for eksempel å sjekke kassekvitteringen, innkjøp av varer til forskjellige anledninger osv. Ved å kunne fagspråket kan en kommunisere med andre. Hvordan beskriver Børhaug faget som nyttig? Børhaug skriver at samfunnsfag vil kunne formidle kunnskaper, ferdigheter og holdninger som elevene kan bruke til å oppnå noe for seg selv. Trafikkopplæring, forbrukerøkonomi, kritisk tenkning, innsikt i forskningsmetode er eksempler på dette. På den andre siden mener Børhaug at samfunnsfag er ikke nyttig for den enkelte elev. Politisk engasjement og deltaking, sosial lagdeling, innvandring eller sosialisering og avviksprosesser er ikke nyttig for den enkelte elev ifølge Børhaug (Børhaug 2005:173-174). Børhaug avslutter med å si *"nytte er en heller begrensende måte å begrunne faget på, og det vil gi et utarmet fag om det skulle bli dominerende"* (Børhaug 2005:174).

2.3.2 Politisk styringsperspektiv

Børhaug viser til to perspektiver som fremmer samfunnsfag i skolen. Den ene er mellomkrigstidens fascisme og den andre verdenskrigen. Fagets hensikt er å sikre demokratiet mot autoritære bevegelser i fremtiden. Og dette skulle skje i skolen i form av opplæring. Det andre perspektivet er det sosialdemokratiske moderniseringsprosjekt i etterkrigstiden. Dette blir kalt for en vitenskapelig-rasjonell orientering. Bakgrunnen for dette var å utdanne elever til aktiv deltakelse i samfunnsmoderniseringen, slik at elevene kunne ta initiativ, undersøke, samarbeide og ta ansvar selv.

Er tanken bak samfunnsfaget kun å sikre staten og samfunnsforhold?

Faget kan være orientert mot nasjonalt fellesskap, hvor nasjonen har felles språk, felles litteratur, musikk, felles historie og natur. Det er to aspekter som henvises, den ene er

legitimering og den andre er det kognitive. Legitimering finner i form av økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle strukturer. Det kognitive aspektet ligger på et mer øvre plan, nemlig det å fremstille samfunnet som nasjonale samfunnsstrukturer. Institusjoner som styringsform, markedsorganisering, likestilling osv må vedlikeholdes. Og da mener Børhaug at det er forholdsvis nødvendig at skolen brukes for å videreføres grunnleggende verdier og institusjoner i samfunnet (Børhaug 2005:172-173).

Østerud (1997) tar opp to typer av nasjonalisme, kulturell og politisk. Nasjonalisme er en politisk ideologi som jobber for politisk uavhengighet for et fellesskap som kalles nasjonalt. Kulturell nasjonalisme går ut på å dyrke sitt eget språk og kultur uten innblanding utenfra. Nasjonsbygging er summen av direkte og indirekte virkemidler i utviklingen av et nasjonalt fellesskap som riksinstitusjoner, samlende symboler, kommunikasjon, utdanning og kulturtrekk. Nasjonsbyggingen uttrykker spenningen mellom nedarvede kulturtrekk og mer konstruerte samlingspunkter, eller mellom lokalkulturer og en standardisert nasjonalkultur. Den uttrykker også spenningen mellom subjektiv og objektiv nasjonsoppfatning (Østerud 1997:24-26).

Østeruds artikkel kaster lys over nasjonal identitet. Identitet er hvordan vi oppfatter oss selv, det er også kontekstavhengig. Nasjonal identitet er spørsmål om verdighet og selvrespekt for en politisk felleskap. Krisesituasjoner som krig, fremmed invasjon, økonomisk sammenbrudd og kulturelle trusler stimulerer til et nasjonalt selvforsvar der bevissthet og tilhørighet øker. Nasjonal identitet er noe mer også. Det er en tolkning og situasjonsbetinget selvforståelse. Et valg av røtter, en holdning til alternative tradisjoner og kulturformer. Nasjonal identitet skapes og bekreftes gjennom valg av fortid. Nasjonal identitet er et fellesskap av symboler og erfaring (Østerud 1997:25-26). Læreplanen i samfunnsfaget kan knyttes implisitt til nasjonsbygging. Vi vet at etter 1814 var Norge opptatt av nasjonalistiske røtter, nasjonsbygging og nasjonal identitet. Dette var sterkt preget i daværende læreplaner og undervisning. Vi ser fortsatt tendenser av denne ideologien i dagens læreplaner, spesielt gjennom begreper som kultur, tradisjon, og kulturarv. Spørsmålet som kan stilles er om denne ideologien fortsatt bær være like sterk preget i læreplanene i dagens samfunn? Noen vil mene at det er nødvendig og andre vil helst drøfte dette. Men som aktive samfunnsdeltakere og den økende internasjonaliseringen/ globaliseringen kan dette argumenteres for å være et viktig element i samfunnsfaget, eller er dette begrepet blitt overfladisk i samfunnsperspektivet?

Nasjonalidentitet kan sies å være viktig for alle nasjoner i en internasjonal sammenheng. Dette er en interessant diskusjon.

2.3.3 Danningsperspektivet

Danningsidealet er et viktig element i undervisningen som skal gi rom for at elevene får muligheter til å være kritiske til faglig innhold i undervisningen. Elevene bør stimuleres til kritiske diskusjoner, slik at de kan se forskjellige argumentasjonssyn. Gjennom deliberasjon får også elevene muligheter til å formidle kunnskaper og mulighet til å reflektere.

Sitatet under legger vekt på å danne elever gjennom samfunnsfag i grunnskolen. Læringen skal altså ikke skje slik at elevene blir provosert til å utdanne seg til for eksempel historikere, sosiologer eller geografer. Læringen skal gi dem et innblikk og forståelse av faget.

”Grunnskolens primæroppgave er ikke å utdanne historikere, geografer, sosiologer, statsvitere eller økonomer. Oppgaven er å hjelpe elevene til å utvikle seg til sosialt eller politisk bevisste, kyndige og myndige mennesker som vil være i stand til å møte sin tids utfordringer” (Sjøberg 2003:295).

Hva sier den generelle delen av læreplanen om danningen?

Den generelle delen av Kunnskapsløftet opererer med syv dannelsidealer:

1. Det meningssøkende menneske
2. Det skapende menneske
3. Det arbeidende menneske
4. Det allmenndannede menneske
5. Det samarbeidende menneske
6. Det miljøbevisste menneske
7. Det integrerte menneske

I tråd med den generelle læreplanen skal ikke elevene bare lære om demokratiet og de politiske sakene, de skal også få en opplæring i et utvidet dannelsbegrep. Den generelle delen i kunnskapsløftet legger vekt på å utvide elevenes evner til erkjennelse og opplevelse, til innlevelse, utfoldelse og deltakelse. I *det meningssøkende dannelsidealet* fokuserer man på synet på menneskets likeverd og verdighet for å sikre og utvide friheten til å tro, tenke, tale og handle uten skille etter kjønn, funksjonsevne, rase, religion, nasjon eller posisjon. I *det skapende dannelsidealet* er fokuset rettet mot å gi elevene lyst på livet, mot til å gå løs på det

og ønske om å bruke og å utvikle videre det de lærer. I *det arbeidende danningsidealet* er det sentralt å gi elever innsyn i variasjonen og bredden i vårt arbeidsliv og formidle kunnskaper og ferdigheter for aktiv deltakelse i det. Videre har vi *det allmenndannede danningsidealet* som skal gi god allmenndannelse i blant annet samfunn og natur, i kyndighet og modenhet for å møte livet personlig, sosialt og på praktisk nivå. I *det samarbeidende danningsidealet* bør elever ta del i et bredt spekter av aktiviteter der alle får plikter for arbeidsfellesskapet: øvelse i å tre fram for andre, presentere et syn, legge planer, sette dem i verk og gjennomføre et opplegg. *Det miljøbevisste danningsidealet* er også et viktig danningsideal da det skal få elevene til å utvikle nye ideer, til å bruke avansert teknologi, til å skape nye varer og til å løse tradisjonelle problemer med mer fantasi og fornuft. Og ikke minst *det integrerte danningsidealet* som legger vekt på å handle moralsk, til å skape og virke, til å arbeide sammen og i harmoni med naturen. Opplæringen i dette danningsidealet skal bidra til en karakterdannelse som gir den enkelte kraft til å ta hånd om eget liv, forpliktelse for samfunnslivet og omsorg for livsmiljøet. Valgene som tas, må bygges på kunnskap om konsekvenser og sammenhenger, men også veiledes ved prøving mot verdier. Elevene må integreres både personlig og i samfunnslivet på en moralsk sammenfelt måte. Opplæringen skal fremme moralsk og kritisk ansvar for det samfunn og den verden de lever i (Kunnskapsløftet 2006: Den generelle delen). Ved hjelp av å tilegne seg danningsidealene på forskjellige områder får elevene muligheter til å forstå og begripe gjennom kunnskap.

Børhaug legger vekt på danningsperspektivet i artikkelen sin. Danningsperspektivet er skissert i Laila Aase sitt kapittel i boka ”Fagenes begrunnelser”, Skolens fag og arbeidsmåter i danningsperspektiv av Kjetil Børhaug.

Begrepet *dannelse* betyr i denne sammenhengen å overta rådende adferdsstandarter og normer, med andre om oppførsel. Aase peker i sitt kapittel at denne dannelsen hadde flere problemer ved seg, som for eksempel at dannelsen gjorde sosial klasser form og perspektiv til norm, gav ikke åpning for kritisk bevissthet og ikke kritisk til samfunnsforholdene. Aase ser fra et annet perspektiv og mener at samfunnsfaget må knyttes til dannning og ikke til adferd. Dannning innebærer at elevene kan gjennom selvstendig vurdering og forståelse forholde seg til og delta i de ulike kulturformer og arena i samfunnet. Jon Hellesnes beskriver dannning som kritisk vurdering av samfunnsforhold og eget forhold til disse. Dannning er å innse at atferd, vurderinger og sosiale ordninger ikke er gitt, men kan diskuteres og forandres. Samfunnsfaget

gir dermed kunnskap til eleven til å bli et tenkende, politisk, handlende og frigjørende subjekt (Børhaug 2005:173-174).

Danningsperspektivet innebærer myndiggjøring, altså å hjelpe eleven til å bli handlende subjekter i samfunnets utvikling. Det er viktig at elevene ikke blir manipulert, derfor er det viktig at undervisningen er nøytral (Børhaug 2005:178).

Børhaug skriver at fagets innhold skal relateres til elevens erfaringshorisont i danningstenkningen. Elevenes forutgående forståelse må aktiveres og utvikles for at læring skal finne sted, altså å konstruere egen kunnskap i møte med et formidlet innhold. Dette fordi faget skal gi grunnlag for deltakelse og handling i samfunnet. Mange mener at det er vanskelig å knytte elevenes virkelighet/ erfaring til fagets innhold, men Børhaug mener at dette overdrives ofte. Han mener at faget har gode muligheter for å konkretisere og knytte faget til elevenes verden. For eksempel å ta opp utfordringer i politikk, kriminalitet, familielivet, mediepåvirkning, osv. (Børhaug 2005).

Samfunnsfag legger ifølge min mening frem ulike perspektiver samtidig som det også oppmuntrer en elev til å kunne ta avgjørelser som ikke bare har positiv innvirkning for hans/hennes vedkommende, men også samfunnet som en helhet.

2.4 Teoretiske antakelser

Lærebokforfattere vektlegger kommunikasjonens konative funksjon: unngå fremmedord, forklare slik at elevene forstår. På den annen side må de balansere dette mot andre hensyn, for eksempel læreplanens krav, virkelighetens kompleksitet osv. Det betyr at lærebokforfatterne må balansere flere hensyn, det vil si bruke flere kommunikasjonsfunksjoner samtidig.

3 Empirisk undersøkelse: analyse av læremidler

Eleven leser en lærebok som fagdidaktisk tekst. Hvor god kvalitet har lærebøkene? Det er også viktig å nevne arbeidsbok for elever, som elevene nærmest skal jobbe på egenhånd.

I analyse av læremidler skal jeg se på følgende:

Læreplanen styrer innholdet i undervisningen. Lærebøkens funksjon er å formidle læreplanen. Lærere og elever har forventninger av læremidler. Lærebøker og arbeidsbøker har betydning for elevforutsetninger, faglig innhold og mål i læreplanen.

Analysen i innholdet i lærebøkene skal baseres på, hovedområdet i emnet *kultur* i læreplanen som er følgende:

Kultur

Hovedområde: *"Hovedområdet omfatter flerkulturelle samfunn og religionen sin rolle i kulturen. Det handler om urfolk, etniske og nasjonale minoriteter og hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides"* (Kunnskapsløftet 2006).

Kompetansemål som blir analysert er følgende:

Kompetansemål i Kunnskapsløftet etter vg1 og vg2 i emnet "kultur" (Kunnskapsløftet 06):

- (Mål 1) *Gi eksempler på hvordan religion påvirker samfunn og kultur*
- (Mål 2) *Forklare hvorfor fordommer oppstår, og diskutere hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides*
- (Mål 3) *Beskrive hovedtrekk ved kulturen til noen minoriteter i Norge og drøfte utfordringer i flerkulturelle samfunn*
- (Mål 4) *Presentere hovedtrekk ved samisk kultur i dag og reflektere over hva det vil si å være urfolk*
- (Mål 5) *Definere begrepet kultur og gi eksempler på at kultur varierer fra sted til sted og endrer seg over tid*

Lærelyst og nysgjerrighet hos elevene kan stimuleres og dette er avhengig av lærebøkens og undervisningens kvalitet. Evne til kritisk tenkning hos elevene er igjen avhengig av lærebøkene. Lærebøkene og læreren har en felles rolle, det er å formidle kunnskap. Læreren skal undervise elevene hvor hovedkilden vanligvis består av lærebøker. Lærebøkene skal formidle læreplanen.

3.1 Forskningsdesign

Når en analyse skal gjennomføres, er det flere spørsmål som skal besvares. Hva skal analyseres og hvordan skal analysen gjennomføres. I denne delen vil valg av metode og læremidler begrunnes.

3.1.1 Metode

I oppgaven skal jeg bruke kvalitativ metode. Jeg skal foreta analyse av tekster, hermeneutisk analyse, det vil si at jeg fortolker tekster og bilder.

Hermeneutisk er gresk ord som betyr *fortolke*. Hermeneutisk analyse søker etter en helhetlig forståelse og illustrerer hvordan begrunnelser for fortolkninger ser ut, hvilken struktur de har, eller hva de baseres på. Fortolkninger blir begrunnet ved å vise til andre fortolkninger. Vi har ingen andre midler for å overbevise ham eller henne, når en person er uenig i en fortolkning. Det vi kan gjøre er å forsøke å vise at tolkning av helheten og detaljene stiller teksten i et annet og bedre lys enn andre tolkninger (Johannesen m. fl. 2005:315).

3.1.2 Utvalget og læremidler

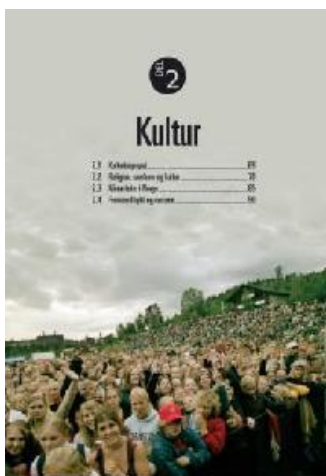
Mitt empiriske materiale består av læremidler i samfunnsfag i videregående skoler i den offentlige sektoren. Læremidlene består av tre ulike lærebøker, arbeidsbok for elever og nettside for lærer. Lærebøkene er fra forskjellige forlag og utgitt i 2006. Disse tre lærebøkene har sammenlignbare kapitler, med hensyn til tekstinnhold og bilder. Mengden tekst er håndterbart.

I denne analysen skal jeg undersøke hvordan *kultur* kapittel er inndelt i disse tre lærebøkene, i forhold til alle kompetansemålene i læreplanen. Videre vil jeg undersøke i hvilken grad lærebøkene skiller seg ut på dette punktet. Størrelsen på den ene læreboka varierer fra de to andre, men tekstinnholdet har omtrent samme størrelse. Sidetall varierer litt i alle tre lærebøkene, men alle tre bøkene har sammenlignbare tekster i kapittelet *kultur*. Jeg har valgt å analysere kapittelet *kultur*, for å gjøre en grundig undersøkelse.

3.2 Analyse av inndelingen i lærebøkene i emnet *kultur*

Under denne delen skal jeg analysere kvalitetsmessig hvordan lærebøkene er inndelt i emnet ”kultur”. Jeg vil da undersøke hvordan disse tre lærebøkene innleder kapittelet kultur med tanke på *forsiden, kapittel inndeling, ulike spørsmålstyper og variasjonen av bildebruk* i kapittelet.

3.2.1 Forsiden – Hvordan inndeles kapittelet *kultur*?

Boka *Du og samfunnet* innleder kapittel ”kultur” med en oversikt over delkapitler og et bilde som illustrerer ”en flokk ungdommer med lys hudfarge på en gressplen”. Det er spennende med bilder i læreboka synes de fleste elevene. Bilder er også en kommunikasjonsmåte og de kan analyseres. ”Et bilde sier mer enn tusen ord”. I tillegg gir bilder budskap til elevene. I et læreverk er det viktig at forfatteren presenterer emnet på en mest mulig nøytral måte. Et litterært verk bør ikke farges av subjektive synspunkter.

Bildet som utgjør forsiden av kapittelet kultur er ment å representere kultur, men i det samfunnet vi lever i dag, i et multikulturell Norge, er dette bildet representativt for begrepet kultur? Bildet kunne være egnet til å beskrive kapittelet kultur for ca 30-40 år tilbake i tid, på den tiden da Norge fortsatt ikke var et flerkulturelt samfunn. Men her vil kanskje enkelte mene at det multikulturelle samfunnet som jeg her refererer til, egentlig bare begrenser seg til enkelte områder i Norge. Og følgelig er det viktig å illustrere majoriteten; og majoriteten i Norge er folk med etnisk norsk bakgrunn. Ergo er dette bildet representativt for begrepet kultur. Men er dette representativt for bruk i Osloskolene?

Ny Agenda

Forsiden i emnet kultur i *Ny Agenda* er innledet med et bilde av en ”åpen hånd som strekker seg ut”, i tillegg er det oppført kompetansemål i læreplanen i emnet ”kultur”. Tanker som jeg gjør opp med engang jeg ser bildet er ”brobygging” mellom ulike kulturer. I tillegg illustrerer bildet en rose, som er et symbol på kjærlighet. Bildet fremmer et positivt inntrykk hos elevene og kan vekke interesse for videre læring.

Forsiden representerer også læreplanen som et viktig dokument. Forfatterne er bevisst over at emnet ”kultur” må dekke kompetansemålene i læreplanen. Det samme viser strukturen i boka, da innholdet følger kompetansemålene i rekkefølge. Dette fører også til å minne elevene om hva de skal lære i dette kapittelet. Bildet i kapittelet gir en åpen mulighet for å beskrive begrepet kultur.

Radar

Videre har vi boka *Radar* der forfatteren ”kaster” seg løs over begrepet kultur, identitet og etniske grupper på forsiden. Forsiden i denne boka innledes med verdifull tekst, men samtidig kan forsiden fort bli kjedelig for elevene. Forside med kun tekst, kan også svekke elevenes interesse og motivasjon for videre læring/gjennomgang i kapittelet. Sammenligner vi forsiden til kapittelet i denne boken med forsiden til samme kapittel i læreboka *Ny Agenda*, vil kanskje kapittelet i *Ny Agenda* virke mer appellerende for elevene pga av bildebruken i denne boka sammenlignet med forsiden i boka *Radar*.

Overskrift i lærebøkene

Overskriften i boka *Du og samfunnet* er ”kultur”. Er begrepet kultur i denne sammenhengen ment å omfatte norsk kultur eller snakker forfatteren her om det flerkulturelle samfunnet? Eller er dette et nøytralt begrep?

Overskriften gir en ensidig beskrivelse, i motsetning til overskriften i boka *Radar* ”*Det flerkulturelle samfunnet*”. Lærebokforfatterne tar hensyn til det multikulturelle, og dermed innledningsvis presenterer kapittelet kultur som det flerkulturelle samfunnet i Norge. Noen vil mene at denne overskriften er upassende, som for eksempel i Nord-Norge, hvor de fleste bosatte er av etnisk norsk bakgrunn. Mens enkelte instanser i Oslo vil mene at denne overskriften er identisk/realistisk.

Overskriften i boka *Ny Agenda* er også kultur. Presenterer denne boka nasjonalisme lik læreboka *Du og samfunnet*? Eller er dette et fargerikt men samtidig et nøytralt begrep?

Sammenhengen mellom bildet og overskriften gir et budskap til elevene. Begge bøkene har lik overskrift, men ulik bilde. Bildet i *Ny agenda* representerer kjærlighet og brobygging, mens bildet i *Du og samfunnet* representerer majoriteten, altså etnisk norsk mangfold. Gir forsidene i disse to lærebøkene ulik beskrivelse av kapittelet kultur? Bildet i *Du og samfunnet* gir en lukket beskrivelse av kultur, mens bilde i *Ny agenda* er åpen for muligheter. I tillegg presenterer denne forsiden av boka læreplanmålene. Boka viser seg å samsvare med læreplanen i faget samfunnsfag, og påpeker viktigheten av læreplanen i skolen. Er boka *Du og samfunnet* egnet til å ta i bruk i både i skolene i Nord-Norge og i Oslo skolene? Skal vi ta hensyn og velge med omhu? Dette spørsmålet hviler seg på enhver lærer og skole.

3.2.2 Hvordan er inndelingen av kapittelet *kultur*?

I denne analysen skal jeg undersøke hvordan ”kultur” kapittel er inndelt i disse tre lærebøkene, i forhold til alle kompetansemålene i læreplanen. Videre vil jeg undersøke i hvilken grad lærebøkene skiller seg ut på dette punktet. Først skal jeg skissere opp antall sider i emnet ”kultur”. Størrelsen på den ene læreboka varierer fra de to andre, men tekstinnholdet har omtrent samme størrelse. Læreboka *Du og samfunnet* og *Ny Agenda* er like i størrelsen, mens *Radat* har litt mer tekst på hver side. Det er allikevel mulig å sammenligne disse tre lærebøkene. Jeg kommer til å ta forbehold om dette i analysen min.

Tabellen under viser antall sider i emnet ”kultur” (antall sider både foran og bak):

Tabell 1

	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
<i>Emnet "Kultur"</i> Antall sider:	26	32	21

Boka ***Du og samfunnet*** har 26 sider i emnet "kultur", ***Ny Agenda*** har 32 sider og ***Radar*** har 21 sider. ***Radar*** har litt mer tekstinhold enn de andre bøkene, derfor er sidetallet i forhold til boka ***Du og samfunnet*** relativt grei. Tabellen viser at ***Ny Agenda*** har i høy grad flere sider enn de to andre lærebøkene. Hvorfor er det forskjell på antall sider da alle tre lærebøkene skal gjennomgå alle kompetansemålene i læreplanen?

Vi ser vi tydelig at boka ***Ny Agenda*** skiller seg ut fra de andre lærebøkene med antall sider. Vil det si at denne boka skårer høyt kvalitetsmessig? Jeg skal undersøke kvantitativt i forhold til kvalitet videre i undersøkelsen.

Neste analyse går ut på å undersøke antall sider i "kultur" kapittel under hvert kompetansemål. Her vil jeg sammenligne lærebøkene antall sider under hvert kompetansemål. Skriver alle tre lærebøkene like mye tekst under hvert kompetansemål? Varierer tekstens lengde i disse tre lærebøkene? Eller er det bilder som tar plass? Tabellen under viser antall sider som dekker hvert enkelt kompetansemål.

Tabell 2

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 1	10 sider (s.68-77)	10 sider (s.74-83)	5,5 sider (s.38-43)
Mål 2	1,5 sider (s.85-86)	3,5 sider (s.84-87)	2 sider (s.40+48-49)
Mål 3	3,5 sider (s.86-89)	2 sider (s.87-89)	4 sider (s.44-47)
Mål 4	3 sider (s.90-92)	3,5 sider (s.89-92)	Litt over 2 sider (s.40+50-51)
Mål 5	7 sider (s.78-84)	12 sider (s.93-104)	4 sider (s.52-55)

Boka *Du og samfunnet* og *Ny Agenda* dekker kompetansemål 1 med 10 sider, mens *Radar* skiller seg i høy grad med ca 5,5 sider. Denne fordelingen virker kritisk for meg da *Radar* har begrenset tekstinhold og lite bilder, som fører til mindre kunnskap og formidling av kompetansemålet. På kompetansemål 2 og 3 er det forskjellig fordeling av antall sider i alle tre bøkene. *Du og samfunnet* og *Radar* har nesten like mange sider på kompetansemål 2, mens *Ny agenda* skiller seg ut med 3,5 sider.

Kompetansemål 4 har en jevn fordeling av antall sider i alle tre lærebøkene.

Boka *Ny agenda* skiller seg merkbart ut fra de andre bøkene på kompetansemål 5 med 12 sider. Mens *Du og samfunnet* utgjør dette kompetansemålet med ca 7 sider og *Radar* med 4 sider. Bøkene *Du og samfunnet* og *Radar* samsvarer til en viss grad, fordi *Radar* har mer tekstinhold. Undersøkelsen viser at *Ny agenda* legger mer vekt på kompetansemål 5 enn de andre lærebøkene. Men tross alt dette kan det også være mer bruk av illustrasjoner og oppgaver som tar plass i boka *Ny agenda*.

3.2.3 Hva slags spørsmålstyper inneholder lærebøkene?

Forfatterne av lærebøker bør veksle mellom ulike spørsmålstyper, fordi det er viktig å lære elevene å skille mellom ulike spørsmålstyper. I tillegg er det viktig slik at elevene får en flersidig belysning av et emne, og at de kan bidra til at både kunnskaper, ferdigheter, holdninger og handlingskompetanse øves opp. Spørsmål og arbeidsoppgaver bør være varierte, både av spørsmålstype og en grad av lette og vanskelig spørsmål. Ulike spørsmålstype skal kunne bidra til progresjon i faget samfunnsfag. Det er også viktig at elevene lærer seg å kunne forklare og forstå sammenhenger. Og da må de arbeide med spørsmål som handler om årsaker og virkninger. Elevene må forstå sammenhenger mellom motiver, årsaker og forutsetninger. Det er viktig at de får spørsmål hvor de må lære å løse problemer og utfordringer på forskjellige måter. Dette kan bidra til at elevenes kritiske og metodiske ferdigheter forbedres (Koritzinsky 2006:176-177).

Det ligger en teori bak spørsmålstyper; jfr. Blooms taksonomiske tenkning som går ut på læring fra lavere og gradvis til høyere nivå.

Under skal jeg analysere antall spørsmålstyper på hvert kompetansemål i lærebøkene *Du og samfunnet*, *Ny agenda* og *Radar*.

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 1			
Beskrivende spørsmål	7	5	7
Forstående og forklarende spørsmål	5	2	1
Verdi- og holdningsspørsmål	4	4	2
Handlingsspørsmål	0	0	0

Under kompetansemål 1 i emnet ”kultur” i faget Samfunnsfag viser oversikten over spørsmålstyper i lærebøkene. Forfattere av boka ***Du og samfunnet*** og ***Radar*** har antall 7 *beskrivende spørsmål* i emnet ”kultur”. Her skiller boka ***Ny agenda*** ut med antall 5 *beskrivende spørsmål*. Under forstående og forklarende spørsmål ser vi en tydelig skille mellom ***Du og samfunnet*** og ***Radar***. Dette viser oss at lærebokforfatterne legger ulik vekt på spørsmålstyper. Videre har ***Du og samfunnet*** og ***Ny agenda*** antall 4 *verdi- og holdningsspørsmål*, mens forfatterne av ***Radar*** har valgt å stille et spørsmål av den typen under kompetansemål 1. Ingen av lærebøkene har lagt vekt på *handlingsspørsmål* under dette målet.

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 2			
<i>Beskrivende spørsmål</i>	4	5	3
<i>Forstående og forklarende spørsmål</i>	2	2	2
<i>Verdi- og holdningsspørsmål</i>	0	1	1
<i>Handlingsspørsmål</i>	0	0	0

Under kompetansemål 2 er det ikke en stor differanse mellom lærebøkene. De har i stor grad like på antall spørsmålstyper. ***Ny agenda*** skiller seg ut med totalt antall 8 spørsmål, mens ***Du og samfunnet*** og ***Radar*** har antall 6 spørsmål. Jeg stiller meg kritisk til dette, da lærebokforfatterne ikke legger vekt på dette kompetansemålet som går ut på samisk kultur. Kompetansemål 1 har totalt flere spørsmål i lærebøkene sammenlignet med dette

kompetansemålet. Dette viser at det er skjev fordeling i lærebøkene. Det er heller ingen *handlingsspørsmål* i lærebøkene.

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 3			
<i>Beskrivende spørsmål</i>	2	6	4
<i>Forstående og forklarende spørsmål</i>	3	2	0
<i>Verdi- og holdningsspørsmål</i>	2	1	3
<i>Handlingsspørsmål</i>	1	0	0

Under kompetansemål 3 har vi en markert skille på *beskrivende spørsmål* i alle tre lærebøkene. Det finnes ingen av *forstående og forklarende spørsmål* i boka **Radar**, men boka har antall 3 av *verdi- og holdningsspørsmål*. **Du og samfunnet** har valgt å ta med 1 handlingsspørsmål under dette målet. **Du og samfunnet** skiller seg klart ut fra de andre lærebøkene, da denne boka har fått med seg alle typer av spørsmål. Dette gir et godt grunnlag for økt progresjon i faget samt elevene får variasjon av oppgavetyper.

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 4			
<i>Beskrivende spørsmål</i>	5	2	1
<i>Forstående og forklarende spørsmål</i>	5	2	2
<i>Verdi- og holdningsspørsmål</i>	0	1	1
<i>Handlingsspørsmål</i>	1	0	0

Boka ***Du og samfunnet*** skiller seg sterkt ut fra de andre bøkene under kompetansemål 4. Boka har flest antall spørsmål av *beskrivende spørsmål* og *forstående og forklarende spørsmål*. I tillegg har boka et *handlingsspørsmål*. ***Ny agenda*** og ***Radar*** forfatterne har nesten like antall spørsmål. Begge lærebøkene har ingen *handlingsspørsmål*. ***Du og samfunnet*** boka kommer seg godt ut fra de andre lærebøkene da den har med et *handlingsspørsmål*. Vi kan ikke si at denne boka er den beste, fordi den mangler *verdi- og holdningsspørsmål*. Det er viktig å legge vekt på *verdi- og holdningsspørsmål* da det er viktig å gi elevene ulike spørsmålstyper, blant annet for progresjon i faget. ***Ny agenda*** og ***Radar*** har jevn fordeling på av tre spørsmålstyper.

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 5			

<i>Beskrivende spørsmål</i>	8	2	6
<i>Forstående og forklarende spørsmål</i>	5	2	4
<i>Verdi- og holdningsspørsmål</i>	5	0	4
<i>Handlingsspørsmål</i>	0	0	1

Under kompetansemål 5 kommer boka *Ny agenda* dårligst ut ved totalt antall spørsmål og i tillegg har boka ingen *verdi- og holdningsspørsmål* og *handlingsspørsmål*. **Radat** kommer seg positivt ut fra de andrelærebøkene, da lærebokforfatterne har valgt å ta med alle spørsmålstyper.

Spørsmål som innledes med spørreord hva, hvem, hvor og når kalles *beskrivende spørsmål*. *Forstående* eller *forklarende spørsmål* som innledes med spørreordene hvordan og hvorfor, går ut på at elevene skal forstå og forklare sammenhenger. Disse kan også kalles virkningsspørsmål som består av virkninger og konsekvenser av noe. Spørsmål som er opptatt av hva vi eller andre kan gjøre situasjoner bedre, gjøre noe/bli annerledes, for at noe skal skje. Slike *handlingsrettede spørsmål* får elevene til å tenke og komme med eksempler angående situasjonen. Spørsmål hvor elevene må ha en mening om en sak, et emne, en hendelse. Slik spørsmål kalles *verdi- og holdningsspørsmål* (Koritzinsky 2006:176).

Verdi- og holdningsspørsmål har generelt ingen fasitsvar, men slike spørsmål krever litt forkunnskap hos elevene. I tillegg utfordrer slike spørsmål elevene til å tenke og lage egne meninger. Fordelen ved verdi- og holdningsspørsmål er at læreren også kan benytte seg av slike spørsmål for å skape diskusjoner i klassen.

3.2.4 Hvordan er fordelingen av bildebruk?

Tabell 3

Kunnskapsløftet 06	Utvalgte lærebøker i samfunnsfag på vg1 og vg2		
Kompetansemål	Du og samfunnet	Ny agenda	Radar
Mål 1	9	12	3
Mål 2	1	4	2
Mål 3	3	1	3
Mål 4	2	3	1
Mål 5	7	15	3
Totalt antall illustrasjoner:	22	35	12

I læreplanen finnes det grunnleggende ferdigheter i hvert enkelt fag i norsk grunnopplæring. Disse er integrerte i kompetansemålene. Grunnleggende ferdigheter skal alle elever tilegne seg. Under er grunnleggende ferdigheter oppført i samfunnsfag som gjelder bruk av bilder. Grunnleggende ferdigheter (Kunnskapsløftet 2006):

- Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig..... Skriftlig og muntlig uttrykksevne vil si å kunne reflektere over meningsinnholdet i tekster, bilder, film og gjenstander....
- Å kunne lese.... Å kunne lese vil samtidig si å behandle og bruke variert informasjon fra bilder, film, tegninger, grafer, tabeller, globus og kart....

Tabellen over viser at **Ny agenda** har flest bilder i hele kapittelet, mens **Radar** minst med bilder. **Du og samfunnet** boka ligger ca midt i mellom disse to lærebøkene med 22 bilder. Grunnleggende ferdigheter i læreplanen krever at elevene kan reflektere over

meningsinnholdet i bilder og kunne behandle og bruke variert informasjon fra bilder. Jeg synes resultatet av bildebruk i lærebøkene er ikke god nok, da det er store forskjeller mellom to av lærebøkene. *Ny agenda* scorer høyt da den boka har flest bilder, men den legger mest vekt på kompetansemål 1 og 5. *Du og samfunnet* legger også vekt på samme kompetansemålene som i *Ny agenda*. Kvalitetsmessig synes jeg at *Radar* har jevn fordeling av bildebruk på hvert kompetansemål. Antall bilder er jevnt fordelt på hvert enkelt kompetansemål, bortsett fra mål 4 som kun har et bilde. Det er viktig at lærebøkene også oppfyller grunnleggende ferdigheter i faget samfunnsfag. Lærebøkene skal kunne formidle læreplanens mål, da de blir mye brukt i den norske skolen.

3.3 Analyse av innholdet i lærebøkene

Skolen skal være en institusjon som skal fremme positive identitetsfølelse, også minoritetsgrupper. Tross negative verdier og vibrasjoner i samfunnet bør skolen sende ut positive signaler, for skolen skal utdanne et menneske som kan fungere i samfunnet og samtidig gjøre det i stand til å tenke for fellesskapets beste samtidig som det også skal ha en kritisk sans. Alle elevene skal føle seg verdsatt.

I analyse av innholdet i lærebøkene skal jeg bruke noe av følgende skjemaet: den utbyggete modellen (2) i boka *Kunnskapens tekster* av Egil Børre Johnsen (1997).

3.3.1 Analyse av kompetansemål: ”definere begrepet kultur og gi eksempler på at kultur varierer fra sted til sted og endrer seg over tid”

Du og samfunnet

På side 68 har forfatterne oppført hovedmålet i læreplanen Kunnskapsløftet. Videre skriver forfatterne opp ”punkter” de skal gjennomgå i kapittelet. Dette er en fordel for elevene, slik at de vet hva kapittelet kommer til å inneholde. På side 69 er det oppført kompetansemål 1. Hva er hensikten med dette? Dette viser oss at forfatteren har fokuset på læreplanen når de skriver teksten og strukturerer kapittelet.

Læreboka *Du og samfunnet* definerer begrepet *kultur* som følgende:

”Ordet kultur rommer så mangt. Det er en sosial arv som røper hvor vi kommer fra. Kulturen sier noe om hvem vi er og avslører hva vi tror på. Den består av alle former for kunnskap, språk, ideer, verdier, normer og skikker i et samfunn” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:69)

”Kultur er alt vi skaper av normer, verdier og kunnskaper og som vi tar med oss fra en generasjon og til den neste i en litt endret form” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:70).

Lærebokforfattere beskriver kultur som et flersidig begrep. Denne definisjonen får med seg hvor vi kommer fra, hvem vi er, hva vi tror på, hva ordet består av, hvordan vi skaper kultur og overføringen av kulturen. Den synes å være farget av sosialantropologisk beskrivelse av begrepet kultur.

Dette ser vi gjennom hele kapittelet, alle kompetansemålene er oppført først, så kommer tekstinholdet til målet. Bildet på side 69 illustrerer ”jentedans”, og på side 70 har vi et bilde som illustrer ”kunst- og kultursenter”. Forfatterne bruker visuell kommunikasjonsmidler for å beskrive begrepet kultur. Bildene gir en positiv opplevelse, mens andre vil mene at bildene står ”alene”. Bildene har hverken bildetekst eller spørsmål til bildet. Hva er formålet med bildet? Elevene er flinke til å lagre bilder i hjernen og dette gjør at de lærer mer når boka bruker forskjellige former for illustrasjon. Hva med elever som har vanskeligheter med å forstå/analysere og tolke bilder?

Forfatterne skriver teksten fra et objektiv syn.

”Smil i stede for gråt er et uttrykk i noen kulturer. Mange kinesere setter en bolle med ris ved gravplassen. I Norge er det vanlig med blomster. I India er tradisjonen å brenne de døde. I Roma ser vi gravplasser som murvegger med navneplater” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:71).

Forfatterne bruker eksempler som angår begge elevgruppene, både majoritets elever og minoritets elever. Går vi videre til side 71, har forfatterne skissert en ”figur” eller ”tankekart” om kulturbegrepet. I kjernesirkelen står det oppført et konkret begrep ”kultur”. Det er selve hovedbegrepet i ”tankekartet”. Periferien består av begreper som hovedbegrepet knyttes til. Forfatterne forsøker å bruke ulike former av illustrasjon for å nå begrepet kultur til elevene. Enkelte vil mene at en slik figur ikke passer for elevene på videregående nivå, fordi den er for lett å tolke. Mens andre vil mene at det kan øke interesse og hjelpe å huske lettere ved bruk av slike figurer. Tekstinholdet blir ikke kjedelig, men innholdet gir en variasjon for læring. I tillegg får man med seg de svakeste elevene i klassen også.

Side 72-74 handler om hva som er typisk norsk. Forfatterne henviser til et kart over Norge og beskriver at Norge er verdens rikeste land med høy levestandard. De snakker om gjennomsnittsalderen til norske menn og kvinner. Videre skriver de at Norge er et pluralistisk samfunn og redegjør for norsk kulturarv som bygger på lover og regler som gjelder for alle. De vektlegger også om felles kunnskapsbase og verdigrunnlag. Videre tar de opp det norske samfunnet hvor noen er religiøse og andre ikke. Forfatterne mener videre at typisk norsk er å legge stor vekt på verdier som frihet, likhet, fred, demokrati og velferd. Bildet på side 73 viser en som står på ski. Dette er typisk norsk, mener forfatterne. Forfatterne kommer med en indirekte subjektiv vurdering. Bildeteksten lyder følgende: *”Det er også typisk norsk å være god på ski”*. Hvis en med minoritetsbakgrunn sier at han er typisk norsk, fordi han er god på

ski, hvorfor vil noen reagere på dette? Bildet av Operahuset i Oslo er oppført på øverst på side 73. Hva er hensikten med bildet? Passer bildet til teksten? Betyr det at Operahuset i Oslo er typisk norsk? Hvordan vil elevene tolke bildet? Forfatterne har lagt bildet av en nettside av en kart som viser galleri i Møre og Romsdal på side 74. Det som er positivt med bildet, er at forfatterne lenker til andre nettsteder. Elever som bor i andre kommuner kan undersøke galleri og kulturlivet i egen kommune. Lenken er velvalgt, men forfatterne kunne kanskje vise oss galleri i andre kommuner også.

Boka beskriver også hovedkultur og delkultur på side 75 og side 76. Forfatterne beskriver hvordan kultur endrer seg over tid. De skriver at kulturen ikke er den samme som den var i 1980, på grunn av kulturimpulser utenfra. Hva mener de med kulturimpulser utenfra? Hvor utenfra? Er det forståelig for elevene? Dette burde forklares litt nærmere. Kompetansemålet går på å gi eksempler på at kultur endrer seg over tid. Men her blir det ikke gitt mer enn et tynt eksempel. Videre skriver de om kulturvariasjon fra sted til sted, og gir gode eksempler. Forfatterne avslutter teksten for dette kompetansemålet med ”Test deg selv” spørsmål og øvingsoppgaver på side 77. ”Test deg selv” spørsmål har ikke en progresjon i spørsmålene. Det er mer fasitsvar fra boka, spørsmålene bruker spørreordene; hva er kultur, hva er typisk norsk, hva mener vi med delkultur, hva kjennetegner idrettskulturen. Siste spørsmålet er forklarende, hvor forfatterne spør hvorfor kulturendringer skjer raskere nå enn før.

Øvingsoppgaver er åpne og elevene kan jobbe i grupper. Elevene får mulighet til å jobbe litt selvstendig ved bruk av andre læreverker og internett. Øvingsoppgaver får elevene til å beskrive kulturen i sin hverdag, ber dem lage en oversikt over verdier, skikker osv, lar dem lage ”antijantelov”, forklare årsaken til at vi har forskjeller i norsk byggeskikk. Her ser vi at oppgavene har en god variasjon. Elevene lærer å jobbe både individuelt og i grupper. De lærer forskjellige metoder for å løse oppgaver.

Er det greit med oppgaver og spørsmål helt i slutten av teksten? Mange vil mene det er best for elevene at de får oppgaver tilsatt, da dette kan distrahere dem for videre læring. Mens noen vil mene at elevene får en god gjennomgang med en variasjon på tekst og oppgaver innimellom. Det er forskjellige meninger angående bruk av slike oppgaver, og det er opptil enhver lærer å bestemme dette. Her bør kanskje læreren ta hensyn til elevgruppen sin.

Ny agenda

Denne boken presenterer kapittelet kultur ved å sette opp kompetansemålene i læreplanen, som elevene skal oppnå. På side 74 blir begrepet kultur definert som følgende:

”Ordet kultur kommer fra latin og betyr å dyrke, foredle, bearbeide. ... Begrepet kultur brukes nå mest om kunstnerisk og skapende aktivitet, for eksempel musikk og teater, men også om idrett. Men kultur omfatter mer. En gruppe mennesker eller et samfunn kan ha en del ideer og holdninger felles. De kan ha samme språk, mattradisjoner, religion og omtrent samme oppfatning av hva som er rett og galt. Det de har felles, er deres kultur” (Borge, Lundberg og Aass 2006:74)

Forfatterne ”kaster” seg over definisjonen av begrepet kultur. Begrepet blir beskrevet som omfattende og med forskjellige definisjoner. Dette viser at forfatterne bak boka har gitt en allsidig beskrivelse og sitter inne med god sakkunnskap. Har teksten en avgrenset målgruppe? Målgruppe for lærebokforfatterne er elever på vg1 og vg2.

Definisjonen som denne boka bruker gjenspeiler faget sosiologi/sosialantr/etnologi. Denne boka farges av sosiologens beskrivelse av begrepet kultur.

I venstre marg har forfatterne føyet til et ”Tenk over” spørsmål; *”Hva forbinder du med ordet kultur?”* (Borge, Lundberg og Ass 2006:74). Hva kan hensikten være med et sånt spørsmål? Spørsmålets funksjon kan være å få elevene til å tenke og ikke bare innta bokens definisjon. Det er viktig at elevene lærer å komme med egne meninger. Men på den andre siden er ”Tenk over” spørsmålet satt i begynnelsen av teksten, noe som kanskje kan forstyrre elevene under læring og gjennomgang av teksten. Spesielt elever som har konsentrasjonsvansker. Enkelte mener nok at slike spørsmål virker positive, da de er med på å aktivere hjernen til eleven, som setter i gang en dypere forståelse av begrepet kultur. Gjennom spørsmålet kommuniserer forfatterne med elevene.

Avsnittene i dette kompetansemålet er ordnet etter kompetansemål. Forfatterne har deloverskrifter som lyder følgende *”Hva er kultur?”*, *”Kulturen er i endring”* og *”Geografiske forskjeller”*. Lærebokforfatterne har strukturert teksten etter læreplanens kompetansemål. Dette viser hvor stor vekt forfatterne legger i læreplanen.

I neste avsnitt *”Kulturen er i endring”* gir forfatterne en beskrivelse av hvordan kulturen endres. De viser til et eksempel fra 1739, hvor skolen har vært en viktig kulturformidler. På

side 75 kommer de med flere eksempler på kulturformidlere, men det nevnes ikke at kulturen endrer seg over tid også på grunn av innvandrere. Innvandringen fra forskjellige land har også medført til at kulturen har endret seg over tid. Burde kanskje innvandrerkultur også være nevnt som et eksempel? Ca 30-40 år tilbake i tid da det ikke var vanlig med innvandring fra andre land, var det kanskje nok med dette eksempelet. Men i dag er Norge et flerkulturelt samfunn, hvor kultur fra forskjellige land har gitt en del farge. Er ikke kulturen i endring på grunn av innvandringen?

Bildet på side 74 illustrerer en familie som sitter og ser på fjernsyn. Fjernsynet er et eksempel på kulturformidler. Er det aktuelt å bruke bildet i dag? Hvordan vil forfatterne begrunne valg av bildet? Bildet til venstre side på samme side illustrerer en politikvinne. Bilde som følger teksten skriver at yrker er kulturbestemt. Hva vil det si at yrker er kulturbestemt? På hvilken måte? Bør det defineres hva det vil si hvis et yrke er kulturbestemt for elevene? Eller er dette definert på et tidligere klassenivå?

I neste avsnitt på side 75 beskriver forfatterne kulturvariasjonen. De viser til forskjellige årsaker. Begreper som forfatterne mener er vanskelige, blir definert bakerst i boka. Bildet på samme side illustrerer Kong Olav på Holmenkollbanen i 1973. Men er illustrasjonen aktuelt i dag? Er det ikke vanlig i dag at kongen og hans familie reiser med sikkerhetstiltak? Enkelte vil mene at det hadde vært riktig å bruke bildet på 1973 tallet, da det faktisk skjedde. Er det bedre å bruke et bilde som har aktualitet i dag? På side 76 er det oppført en tegneserie bildet, hvor forfatterne skriver bildeteksten som følgende: *"Er du enig i denne påstanden?"*

Påstanden er følgende i bildet: *"Det kjipe med døm innvandrerne er at de døm vanner ut den norske kulturen!"* Er det nok å stille et sånt spørsmål? Hva om elevene svarer med et ja? Noen vil mene at spørsmålet er lukket og ikke gir mulighet for en videre diskusjon. Spørreordet *"hvorfor"* burde blitt stilt. Andre vil mene at et slikt spørsmål bør hvile på lærerens valg.

Læreren bør ta stilling til hva som bør diskuteres og når. Men er det riktig å la dette spørreordet utebli, hvis halve klassen er minoriteter? Dette viser svakheter ved at godkjenningsordningen har frafalt. På side 77 tar forfatterne opp møte med andre kulturer. I begynnelsen av teksten spør forfatterne elevene: *"Hva kan være årsak til at kultur endrer seg over tid?"* Denne teksten åpner for diskusjon i klasserommet. Den pedagogiske rammen blir brukt og den muntlige delen av læreplanen blir utøvd. Videre på side 78 kommer det eksempler til teksten, og et *"Hva mener du?"* spørsmål blir stilt. Igjen ser vi at forfatterne er flinke til å få elevene til å tenke og deretter komme med egne meninger. Dette viser at

forfatterne ikke lar elevene ”spise rett av fatet”. Hel nederst på samme side er det oppført et utdrag fra Dagsavisen fra 1999. Artikkelen/utdraget er underholdende for elevene under læring av kompetansemålet. Vi ser at utdraget har sammenheng med teksten.

Det har vært mye diskusjon i medianene om arrangert ekteskap som blir spesielt utført blant innvandrere, fremfor etniske norske. Dette blir beskrevet godt fra forfatterne og de viser årsaken bak dette. Teksten avsluttes med et spørsmål, som er aktuell i dag.

Over halvparten av siden er brukt til fire forskjellige bilder. De illustrerer norsk kafeteria versus innvandrerrestauranter. ”Hva slags mat vil du ha når du går ut for å spise?” er spørsmålet til bildene. Noen vil mene at disse bildene er ment som underholdende mens andre vil mene at bildene kunne blitt brukt til mye annet.

Videre fra side 80 blir identitet og det å være norsk tatt opp; ”*Finn særtrekk ved nordmenn som du mener er typisk norsk*”. Bildene på samme side er eksempler på slike særtrekk.

Forfatterne er flink til å forklare begreper som er på et høyere nivå. De bruker gode og forskjellige aktuelle eksempler i teksten. Teksten har positiv holdning til innvandrere. På side 83 er det satt opp to tekster med beskrivelse av to elevtyper fra ungdomsbladet Chili fra 1993. Forfatterne prøver å få elevene til å tenke på likhetstrekk og forskjeller fra den gangen og i dag.

Forfatterne har satt opp repetisjonsspørsmål og spørsmål til diskusjon underveis i teksten. Repetisjonsspørsmål begynner følgende: Forklar, gi eksempler, forklar hvorfor, hva mener vi, hvilken betydning har, hvordan, hva er. Her ser vi stor grad av variasjon ved bruk av spørreordene og variasjon på type spørsmål. Spørsmål til diskusjon er ganske åpne og kan diskuteres i klassen og i grupper. Dette gir mulighet for å lære å diskutere i offentlige sammenhenger.

Bilders funksjon

Forfatterne av boka viser til tre bilder på side 74 og 75. Hvorfor brukes det så mange bilder? Bildets funksjon er å formidle informasjon eller et budskap til elevene, de kan sees som en slags tekst framsatt i et bildespråk.

Bildet på side 77 illustrerer en ”afrikansk” dame som synger. Bildet i seg selv har en annen funksjon, i denne sammenhengen skal bildet referere til teksten som omhandler filmer og musikk fra andre kulturer. Bildet gir også en glede og verdi for minoritets elever av samme

bakgrunn.

Vi finner fire forskjellige bilder på side 79 som illustrerer ulike kulturer. Fra ”magedans”, ”Melkebaren Kafeteria”, ”indisk mat” til ”Japansk Gourmet Restaurant”. Her dekker boka for begge skjønn, majoritetselvene og minoritetselvene.

Boka har fokusert på repetisjonsspørsmål og enkle spørsmål til diskusjon.

Radar

Radar definerer begrepet *kultur* som følgende:

”Ofte brukes ordet kultur i forbindelse med kunstneriske uttrykksformer som litteratur og kunst. Men det er ikke denne bruken av ordet vi er opptatt av her. Vi bruker ordet kultur om verdier, vaner og kunnskaper som blir overført fra generasjon til generasjon. Kultur er noe som er menneskeskapt. Verdiene, vanene og kunnskapene vi vokser opp med, sitter dypt i oss. Vi vil for eksempel ikke bare glemme dem dersom vi flytter til et land med helt andre tradisjoner” (Andresen og Henningsen 2006:38)

Radar bruker nesten samme definisjonen som de andre lærebøkene. Lærebokforfattere viser også flersidig definisjoner, men er kort og presis på det området. Definisjonen de går over til med engang er definisjonen som skal formidle læreplanens kompetansemål. Kulturoverføring, hvem som har skapt kultur, verdier, vaner og kunnskaper brukes for å beskrive kultur.

Forfatterne begynner med en innledning før de går over til begrepet kultur og identitet.

Forfatterne forklarer fremmedord under teksten. På side 39 er det et bilde av en utenlandsk dagligvarebutikk. På bildeteksten står det *”hva betyr halal kjøtt?”* Forfatterne av boka gjør det merkbart at det er viktig å vite hva halal kjøtt er. Kanskje fordi flere av våre medborgere har dette som en viktig del av sin livsstil.

På side 39 er deloverskriften *kulturer og religioner møtes*. Her beskriver de kort at kulturen hele tiden er i endring. I neste avsnitt står det om innvandringspolitikk, integrasjon, kulturmøter og om et flerkulturelt samfunn.

Videre på side 40 gir boka en liten introduksjon om fordommer og rasisme og om samene i Norge. På side 41 er det satt opp en tabell som viser en oversikt over innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn 1970 til 2005. Forfatterne er nøye med å bruke andre former for kunnskapsformidling, de bruker også en tabell som elevene kan tolke og studere. På samme

side er deloverskriften et spørsmål: *"Hvor flerkulturelt er Norge?"*. Slike overskrifter kan påvirke elevene til å lete etter svar i teksten. Nederst på siden er det oppført ni spørsmål som angår alle kompetansemål. Det er variasjon i spørreordene; "hvorfor", "hva er", "hva betyr", "hva mener vi", "forklar begrepene", "hva kan være grunnen" og "kommenter".

Side 42 og 43 beskrives den norske kulturen og hva som er typisk norsk. Innledningsvis stiller forfatterne spørsmål. Dette er en fin måte å starte på, da det er mulig å fange flest mulig elevers interesse. Forfatterne bruker eksempler om sosialantropologi og referer til en professor i sosialantropolog. Dette viser oss at forfatterne er interessert i sosialantropologi og teksten farges av faget. Under hva som er typisk norsk, nevner forfatterne matpakke, turer i skog og mark, fred og stillhet. Forfatterne avslutter denne delen med korte oppgaver og spørsmål i høyre marg på side 43. Forfatterne bruker også bildespråk, det vil si bruk av former og farger i læreboka. Boka bruker forskjellige typer midler til å formidle innholdet i teksten. Forfatterne er flinke til å komme med eksempler og spørsmål gjennom teksten. Begreper som er i kursiv blir definert i slutten av kapittelet på side 59. Dekkes kompetansemålet, eventuelt hvordan? Kompetansemålet dekkes godt med gode eksempler og velvalgte bilder som har aktualitet. I tillegg bruker forfatterne tabell og spørsmål underveis som formidling av læring.

3.3.2 Analyse av kompetansemål: *"presentere hovedtrekk ved samisk kultur i dag og reflektere over hva det vil si å være urfolk"*

Sentrale begreper i kompetansemålet er urfolk. Jeg har vanskeligheter med å finne definisjon av begrepet urfolk. Det eneste jeg kan finne om urfolk i læreboka Du og samfunnet er følgende:

"Samene er en nasjonal minoritet i Norge. Til en viss grad har de klart å bevare sine verdier og tradisjoner. Tidligere levde samene i et bestemt landområde før storsamfunnet overtok det eller staten ble etablert. Derfor omfattes de av ILO-konvensjonen nr.169 om urfolk" (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:85).

"Etnisitet er et uttrykk for relasjonen mellom to grupper som anser seg kulturelt forskjellige. I egenskap av urfolk har samene lengre forankring til sitt område enn nasjonalstaten" (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:85).

Boka Du og samfunnet definerer ikke begrepet, men beskriver den med et eksempel. Hvem er urfolk? Denne beskrivelsen er litt dunkel synes jeg. Elevene må selv prøve å forstå hvordan

forfatterne beskriver begrepet. Definisjon av begrepet finner jeg ikke direkte. Og hva er ILO-konvensjonen?

Side 85 presenterer samisk kultur i dag hvor begrepet etnisitet og assimilering også blir tatt opp. Eksempler på assimilering er satt opp punktvis. Dette blir oversiktlig for elevene. Bildet på siden illustrer samiske barn i en barnehage. Forfatterne stiller ingen spørsmål under teksten, teksten er ren fortellende. På side 86 henviser forfatterne til forlagets nettside og en annen side i slutten av boka om samene som urfolk. I margen på venstre er det satt opp *”Les mer om nasjonale minoriteter på www.dalefag.no”*. Blar jeg frem til side 201 står det definisjon av et urfolk, i tillegg står det hva ILO-konvensjonen står for. Hvorfor er det lagt opp på den måten? Det blir mye frem og tilbake, noe som kan forstyrre elevene. Teksten er ikke ordnet godt etter dette kompetansemålet. Forfatterne stiller heller ingen spørsmål gjennom teksten. Bildet på side 85 har heller ingen bildetekst. Presentasjonen av hovedtrekk ved samisk kultur i dag kan jeg ikke se at forfatterne har gjort. De har fokusert på forholdet mellom samene og nasjonalstaten og historiske tall. Med historiske tall mener jeg da sameloven kom og Sametinget ble åpnet. Elevene skal også kunne reflektere over hva det vil si å være urfolk, noe forfatterne ikke legger vekt på. Kompetansemålet ansees som ikke helt oppnådd.

Ny agenda

Da er vi på læreplanens neste kompetansemål som omgår samene og urfolk. Forfatterne redegjør for begrepet minoritet og minoritetsgrupper på side 84. Videre gir de en innføring i minoritetsgrupper. Dette viser at de har god sakkunnskap om minoritetsgruppene i Norge. Det er oppført ”Tenk over” spørsmål i venstre marg på side 84; *”Hva vil det si å være et urfolk?”* (Borge, Lundberg og Ass 2006:84). Forfatterne gir ikke slipp på elevene, og ønsker å holde oppmerksomheten ved å stille ”Tenk over” spørsmål. ”Tenk over” spørsmål ser ut som å være gjennomgående i hele kapittelet. Begrepet urfolk er ikke definert på denne siden, men det kan stimulere elevene til å tenke gjennom hele teksten. På samme side er det oppført et bilde fra dokumentarfilmen ”Tradra - i går ble jeg tater”. Teksten til bildet er godt beskrevet og bildet er livlig.

På side 85 blir *urfolk* redegjort som følgende:

”Samene er et urfolk som har levd i det nordlige Norge, Sverige, Finland og på Kolahalvøya i mange hundre år. FN definerer urfolk som folk som helt eller delvis har bevart sin tradisjonelle kultur og sine verdier og institusjoner, og som levde i et visst

landområde før storsamfunnet overtok eller staten ble etablert. Urfolk er som regel en minoritet i et land slik som samene i Norge (se side 290 f)''(Borge, Lundberg og Aass 2006:85).

I boka har vi FNs definisjon på urfolk, men finnes det ikke andre definisjoner på urfolk? Vi ser at forfatterne har henvist oss til en side lenger fremme i boka. På denne siden beskrives Fns arbeid for urfolk. Begrepet blir definert igjen og der står det mer om deres arbeid. Hva er meningen med å henvise elevene til denne siden? Tanken bak dette kan være å la interesserte elever få mer kunnskap om urfolk hvis ønskelig. Andre vil mene at det kan distrahere elevene ved å bla frem og tilbake i boka, mens læreren underviser. Hvis læreren ønsker utdypning, er det positivt med en henvisning i samme bok, så slipper læreren å kompensere med et annet læreverk.

Videre får vi opplyst hovedtrekk ved samisk kultur. Samisk musikk *Joik*, samisk identitet og samisk språk blir nevnt. På side 85 er det oppført to bilder til teksten, den ene fra 1950 og den andre tyder fra i dag. Forfatterne balanserer bruk av bilder, både fra eldre tider og fra nyere tider. Dette kan gi elevene en god oversikt over datidens samliv og nåtidens. Tilslutt er det oppført repetisjonsspørsmål og spørsmål til diskusjon. Disse spørsmålene har en progresjon, de begynner fra hva vi mener med begrepet minoritet, og øker vanskelighetsgraden til neste spørsmål. Spørsmålene øker med taktikk, først skal elevene få med seg begreper, så skal de utdype seg videre. Til diskusjons spørsmål er åpen og gir muligheter for å jobbe med andre lærebøker og internett. Forfatterne har god innsikt og dekker godt kompetansemålet i læreplanen. Dette gjøres ved å gi bredt sakkunnskap til elevene, med spennende bilder og tenk over spørsmål. Teksten er lettlest og forståelig. Begreper blir enten forklart i teksten eller i ordforklaringer bakerst i boka.

Radar

Boka Radar definerer begrepet *urfolk* som følgende:

''Folkeretten slår fast at samene er et urfolk, for øvrig Europas eneste, og av den grunn har de rettigheter når det gjelder bevaring av næringsgrunnlag og utvikling av egen kultur'' (Andresen og Henningsen 2006:48).

Forfatterne av boka beskriver hvem som er urfolk, men ikke definisjonen på urfolk. Begrepet står i kursiv, derfor blar jeg på siste siden i kapittelet kultur. Der finner vi en definisjon av

urfolk som følgende: *"En opprinnelig befolkning i et område som har blitt erobret og kolonisert av andre folk. Urbefolkningen har sosiale og kulturelle særtrekk som skiller dem fra den dominerende gruppen i samfunnet"*. Definisjonen er presis og forståelig, skrevet fra et objektiv syn.

På side 48 blir samisk kultur beskrevet. I venstre marg er det oppført statistikk over antall samer i Norge, Sverige, Finland og Russland. Tabellen gir nysgjerrighet og er en fin form å bruke under læring. Hvor aktuell er nøkkeltallene i tabellen? Det er ikke oppført årstall og derfor vet vi lite hvor realistiske nøkkeltallene i tabeller er.

Forfatterne legger vekt på aktualitet når de beskriver samisk kultur i dag. Da nevner de "Veiviseren", Sangerinne Mari Boine, samisk sang"Joik", NRK Sami Radio og samisk aviser. De viser forskjellige og gode eksempler fra kulturen i dag. I høyre marg, på side 49 er det oppgitt oppgaver og spørsmål til elevene. Oppgavene er varierte, forfatterne spør om å gi eksempler, hvor finner vi, i hvilket fylke ligger, hva forbinder du med? De ber elevene også om å diskutere og notere stikkord. Her ser vi i stor grad god variasjon både progresjonsmessig og i vanskelighetsgrad. Kompetansemålet dekkes med gode eksempler og spørsmål underveis. Teksten er godt bygget opp og forståelig for elevene. Bildene henger godt sammen med teksten, hva mer skal til?

3.3.3 Analyse av kompetansemål: "beskrive hovedtrekk ved kulturen til noen minoriteter i Norge og drøfte utfordringer i flerkulturelle samfunn"

Du og samfunnet

Begrepene *minoritet* og *flerkulturelt samfunn* er sentrale i dette kompetansemålet synes jeg. Under skal jeg se hvordan læreboka beskriver disse begrepene. Du og samfunnet beskriver *minoritet* og *flerkulturelt samfunn* som følgende:

"Samene er en nasjonal minoritet i Norge" (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:85).

Forfatterne gir eksempel på en minoritetsgruppe, men hvorfor er samene en minoritet? Boka definerer ikke *hvem* minoriteter er. Av nysgjerrighet slår jeg bak i ord og uttrykk liste på side 220 hvor jeg finner en definisjon av begrepet. Definisjonen lyder: *"brukt om en folkegruppe som utgjør et mindretall i en befolkning"*. Begrepet er definert godt her, men bør den ikke bli beskrevet i teksten? Mange vil mene at begrepet er sentral i kompetansemålet og en definisjon av begrepet skulle normalt være i teksten. Hvorfor har forfatterne valgt å ikke ta det med her?

”Norge er i ferd med å bli et flerkulturelt samfunn. Overalt kan vi møte folk fra andre himmelstrøk på skolen, på bussen, i kinokøen og i butikken. Over en halv million mennesker har enten en mor eller en far eller begge foreldre som er født utenfor Norge” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:87).

Dette er den nærmeste beskrivelsen jeg kommer til. Her står det generelt om at vi møter folk fra andre himmelstrøk. Folk vi møter fra andre himmelstrøk er ikke en definisjon på flerkulturelt samfunn. Ordet ”andre himmelstrøk” kan virke litt nedlatende for minoritets elever, hvorfor skrev ikke forfatterne fra andre land? Mens andre vil mene at dette ordet fint kan brukes, og at det nødvendigvis ikke er knyttet noen negative assosiasjoner til dette begrepet.

Igjen slår jeg opp bak i ord og uttrykk liste på side 219, finner jeg en definisjon av begrepet: *”et samfunn som består av mange kulturer, der vi må respektere forskjellige verdier, uttrykksformer, livssyn og måter å leve på”*. Definisjonen er god og viser elevene akkurat hva flerkulturelt samfunn er. Men igjen, hvorfor står denne definisjonen bakerst i boka da det er et sentralt begrep i kompetansemålet? Forfatterne henviser heller ikke elevene til den listen. Man må bla en del fram og tilbake i boka, for her er det snakk om sentrale begreper som ikke er beskrevet i teksten.

På side 86 beskriver forfatterne om innvandrerminoritetene i Norge, om å tilpasse seg og hva tilpasningen er avhengig av. I margen til venstre på samme side, er det oppført statistikk over innvandrerbefolkning og andregenerasjonsinnvandrere. Statistikken er aktuell med tanke på årstall fra 2005, altså rett før Kunnskapsløftet. Men forfatterne diskuterer ikke statistikken, dette lar de tydeligvis elevene gjøre på egenhånd eller via læreren.

I tillegg er det et bilde av innvandrerkvinner på samme side, men uten bildetekst. Hva er meningen med bildet? Skal elevene analysere bildet selv? Forfatterne setter opp punkter over kulturelle forskjeller på neste side, samt et kakediagram som viser innvandrerbefolkning fra ulike verdensdeler. Kakediagrammet blir forklart av forfatterne. Punkter på kulturelle forskjeller er en god variasjon under sammenhengende tekst. Forfatterne har fokusert på bilder, tabell, punktliste og diagrammer, som kan gi en variasjon og gjøre lærestoffet mer interessant og lærerikt for elevene. Ren tekstinnhold kan fort bli kjedelig for elevene mener mange. Videre tar forfatterne opp begreper assimilering, segregering og integrering. De forklarer begrepene godt, og språket er lettest. Tekstens oppbygging er også fint satt opp med avsnitt. På side 88 finner vi enda en statistikk over innvandrerbefolkningen i prosent av hele

befolkningen i ulike fylker i Norge. Forfatterne diskuterer ikke denne statistikken. Er det meningen at elevene skal gjøre dette på egenhånd eller i samsvar med læreren? Tilslutt følger det med ”Test deg selv” spørsmål og øvingsoppgaver. Det første ”Test deg selv” spørsmål er et ja/nei svar, deretter skal elevene gi et eksempel på urfolk i Norge, så bruker forfatterne spørreordene hva er, hva betyr. Disse spørsmålene er veldig enkle og det blir vanskelig å se en progresjon. Spørsmålene bør ha et nivå av vanskelighetsgrad for elever på vgs. Slike spørsmål kan brukes på ungdomsskolen. Elevene på videregående er på et høyere nivå.

Øvingsoppgaver derimot har en god variasjon hvor elevene skal fortelle noe fra sin egen kultur, det er diskusjonsoppgaver, og en oppgave hvor forfatterne lenker opp til en nettside. Elevene skal besøke nettsiden og se nærmere på tema innvandring. Deretter er det oppført spørsmål til temaet som hva er, hvorfor, hvor mange, hvem.

Dekker teksten kompetansemålet? Forfatterne beskriver hovedtrekk ved nasjonal minoritet som samene og innvandringsminoriteter i Norge, men kanskje er dette litt tynt. Hovedtrekk ved innvandringsminoritetene blir ikke godt beskrevet. Teksten er for kort og mer generelt. Kompetansemålet blir dekket, men noen vil mene det er for tynt for elever på vgs. Hvordan dekkes utfordringer i flerkulturelle samfunn? Forfatterne kommer ikke med mange eksempler om utfordringer i flerkulturelle samfunn. Det er ganske tynt med eksempler. Allikevel kan vi si at teksten dekker kompetansemålet, men uten grundig gjennomgang og med få eksempler.

Ny agenda

Begreper som bør defineres/forklares i dette kompetansemålet er minoritet og flerkulturell samfunn. Begrepet minoritet blir definert på side 84 som følgende:

”En minoritet er en folkegruppe som tallmessig er liten i samfunnet.”

”Det alle minoriteter har til felles, er at de i større eller mindre grad er blitt forfulgt og motarbeidet av storsamfunnet”. (Borge, Lundberg og Aass 2006:84)

Ny agenda gir en oversiktig og enkel definisjon av begrepet minoritet. Begrepet flerkulturell samfunn er definert lenger fremme i boka, på side 93. Det flerkulturelle samfunn er definert som følgende:

”Innvandringen til Norge de siste tiårene har gjort det norske samfunnet til både et flerkulturelt og et flerreligiøst samfunn. Tidligere var Norge et ganske ensartet, kristent samfunn, mens det i dag er et samfunn der mange ikke har kristendommen som sin religion” (Borge, Lundberg og Aass 2006:93).

Er begrepet godt definert? Noen vil mene at det er en tynn definisjon av begrepet, forfatterne kunne ha gitt flere eksempler. Mens andre vil mene at det er bra beskrevet, fordi forfatterne nevner innvandring og religion, som gjør at Norge er et flerkulturelt samfunn.

På side 86 beskriver forfatterne generelt litt om innvandrerminderhetene, og har satt opp en tabell over de ti største nasjonalitetsgruppene blant førstegenerasjons- og andregenerasjonsinnvandrere. Forfatterne får elevene til å lese en tabell og forstå forholdet mellom teksten og tabellen. Tabellen er oppdatert i forhold til læreplanen K06. De stiller et spørsmål til refleksjon: *”Hvorfor er det flest andregenerasjonsinnvandrere fra Pakistan, mens pakistanere er bare den fjerde største gruppen av førstegenerasjonsinnvandrere?”*. Slike spørsmål lar elevene undre og komme med forskjellige synspunkter og meninger. Slike litt mer åpne spørsmål lager også rom for faglige og konstruktive diskusjoner blant elevene.

På side 87 beskriver forfatterne om utfordringer i det flerkulturelle Norge. Begreper som assimilering, segregering og integrering blir tatt opp og forklart grundig. Her finner vi også *”Tenk over”* spørsmål; *”Bør alle som bor i samme land, ha lik kultur?”* (Borge, Lundberg og Aass:2006:87). Er det nok å få et ja eller nei svar? Mange vil mene at det er viktig at forfatterne ber elevene begrunne svaret sitt. Det er lettvisst for elevene å si ja eller nei, spørsmålet har ingen fasitsvar. Andre vil mene at siden dette er *”Tenk over”* spørsmål, skal elevene kun tenke seg frem til et svar.

Boka nevner også om minoritetens framtid i Norge og har en positiv framstilling på side 88. Videre viser de til gode forslag for hva som kan gjøres for å integrere minoriteter.

På side 88 er det en tegning, og følgende er teksten: *”Er dette nordmenns holdning til fremmede kulturer?”* Hva er hensikten bak spørsmålet og hvorfor valgte forfatterne dette?

Er det riktig å stille spørsmålet slik: Er dette innvandrernes holdning til norsk kultur?

Forfatterne viser at nordmenns holdning bør ikke være skeptisk og innelukket. Møte med andre kulturer bør ses positivt. Så følger det med repetisjonsspørsmål og spørsmål til diskusjon. Repetisjonsspørsmålene er åpne for diskusjon, elevene skal komme med eksempler som forklarer begrepene assimilering, segregering og integrering. Forfatterne indirekte appellerer elevene til å ta ansvar for at minoriteter blir integrert. Dette viser diskusjonsspørsmål: *”Hvilket ansvar har du for at minoriteter blir integrert?”*

Dekker teksten kompetansemålet? Hvordan dekkes det? Kompetansemålet dekkes bra både med begrepsforklaring, god tekstinnhold, positiv holdning til det flerkulturelle Norge og integreringsarbeid, gode eksempler og bruk av tabell. Det eneste som kanskje mangler er

bilder. Kanskje det er greit å ikke ta med illustrasjoner under hvert kompetansemål? Andre vil mene at det bør være en balanse mellom bilder og tekst.

Radar

Denne læreboka beskriver *minoritet og flerkulturelt samfunn* som følgende:

”Samer og nordmenn har levd sammen i hundrevis av år, og også andre minoriteter som kvener, tatere og sigøynere har vært lenge i Norge”(Andresen og Henningsen 2006:38).

Boka definerer ikke begrepet direkte, men beskriver hvem minoriteter er. Men hva betyr minoritet? Hvorfor er ikke begrepet definert? Siden begrepet er i kursiv blir jeg i bak ordforklaringer på side 59. Definisjonen er vanskelig å finne her, men derimot etnisk minoritet er definert som følgende:

”En folkegruppe som er i tallmessig mindretall i samfunnet, og skiller seg fra flertallet på områder som språk, religion, matvaner, tradisjoner og historie”(Andresen og Henningsen 2006:59)

Definisjonen er kort og presis, men det å bla frem og tilbake for å finne definisjon på sentrale begreper kan for enkelte virke forstyrrende mens andre igjen vil si at slikt også utgjør en del av læringsprosessen.

”Det snakkes ofte om at Norge er et flerkulturelt samfunn. Svært forenklet betyr det at det bor folk fra mange kulturer her” (Andresen og Henningsen 2006:38).

En veldig kort og god måte å beskrive et flerkulturelt samfunn på. Forfatterne er presise i ordbruket og får fram definisjonen på en enkel måte.

”Innvandring til Norge” er deloverskriften på side 44. Forfatterne legger vekt på å beskrive historien til innvandrere og hvor de kommer fra og hvorfor. Bildet tar halve siden på 45 av en medisinstudent med utenlandsk bakgrunn. Bildet gir et positivt signal til minoriteten i klassen og en velfølelse av å være innvandrere. Samtidig gir det et positivt inntrykk hos minoriteten om at innvandrere også gjør det bra på skolen. De blir ikke en byrde for samfunnet, men derimot skaffer seg høyere utdanning og integrerer seg godt i det norske samfunnet. En tabell med en påstand som er undersøkt er oppført på side 46.

”Innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet” (Andresen og Henningsen 2006:46).

Påstanden gir et negativt signal til minoriteten. Minoritets elever kan føle seg lite verdsatt når forfatterne bruker en slik påstand. Forfatterne kunne heller snudd på påstanden, slik at påstanden ble fremstilt positivt ovenfor minoriteten. Påstanden kunne også formuleres noe lignende *”Innvandrere flest er en kilde til trygghet i samfunnet”*. På den andre siden kan en slik formulering være et diskusjonstema i seg selv, der elevene kan diskutere hvorvidt slike formulering har validitet.

På side 47 er det også en tabell med en annen påstand som er følgende:

”Innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge” (Andresen og Henningsen 2006:47).

Denne påstanden har en positiv framstilling. Men kan denne påstanden gjøre opp for den første påstanden? Enkelte minoritets elever henger seg ikke i slike påstander, de har høy selvtillitt og tar ikke slike påstander sterkt innover seg. Mens andre minoritets elever kan føle seg såret og dette kan videre gi en negativ oppfatning av boka, forfatterne og læringen. Forfatterne beskriver tre ulike modeller for å løse utfordringer i flerkulturelle samfunn. Den ene er den franske modellen som går på å skape et samfunn der alle er like. I England har de dyrket ulikhetene og i de skandinaviske landene har fokusert på integrasjon. Delkapittelet avslutter med spørsmål og oppgaver i høyre marg. Slike modeller kan også føre til at elevene husker teksten bedre, da det mest brukte læringsmiddelet er fortellende tekst.

Hvor godt dekker læreboka Radar dette kompetansemålet? Kompetansemål blir dekket ved hjelp av spørsmål underveis, tabeller og velvalgte bilder. Boka er ikke strukturert etter læreplanens kompetansemål. Elevene må bla frem og tilbake for å finne definisjon av begreper også. Boka kan distrahere lesingen, spesielt for svake elever.

3.3.4 Analyse av kompetansemål: “forklare hvorfor fordommer oppstår, og diskutere hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides”

I dette kompetansemålet er *fordommer* og *rasisme* sentrale begreper som bør defineres.

Læreboka Du og samfunnet definerer begrepene som følgende:

”Negative holdninger som skyldes mangel på kunnskap eller feilaktig informasjon, kaller vi en fordom. Det betyr å felle en dom på forhånd” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:90).

”Rasisme er fordommer mot folk med visse fysiske fellestrekk – for eksempel en bestemt hudfarge. Alle som har disse trekkene, blir oppfattet som mindre verdifulle enn andre” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:92).

Forfatterne gir en kort og presis definisjon av begrepene.

Det er viktig å få sentrale begreper definert, slik at elevene får en god læring og videre forståelse av lærestoffet.

På side 90 forklarer forfatterne stereotypier, og videre tar de opp årsaker til at fordommer oppstår. De skriver fra et objektiv ståsted og holder seg nøytrale. I tillegg forklarer de om kulturrelativistisk og etnosentrisk holdning. Bildet på samme side illustrerer Afshan Rafiq ikledd bunad og med norsk flagg i hånden. Dette gir et positivt inntrykk hos minoritetselvene, samtidig viser det en stolthet hos denne elevgruppen, da Rafiq er den første kvinnen med innvandrerbakgrunn som holdt 17.mai tale i 2002. Mange vil mene at velvalgte bilder gir også god læring. Mens andre vil mene at det kan bli for mye ved bruk av bilder i lærebøker. Hva med å finne en balanse mellom tekst og bilder da? På side 91 forklarer hva som skyldes fremmedfrykt. Videre på neste side skriver de om rasisme og rasistiske holdninger. De viser til apartheidsystemet og Benjamin Hermansen drapet som eksempler. Slike eksempler forbinder elevene med situasjonen. Mange kjenner til Benjamin drapet, slike eksempler vekker minner hos elevene og de blir mer aktive. Samtidig kan det også vekke vonde og triste minner, som enten kan føre til at elevene ønsker å diskutere eller blir helt stille.

Forfatterne skriver teksten fra et objektiv ståsted, uten at de stiller åpen spørsmål til elevene. Så har vi ”Test deg selv” spørsmål og øvingsoppgaver tilslutt på side 92. Vi ser at spørsmålsgraden er gjennomgående i kapittelet. De har lite progresjon og veldig enkle

spørsmål som hva er, dette gir nærmest direkte fasitsvar. Øvingsoppgaver derimot har god variasjon og gir mulighet til å jobbe i grupper og føre diskusjoner. Eksempel på en oppgave som kan gjøres i gruppen eller i klassen: *"Hva kan du gjøre for å motarbeide fremmedfrykt? Diskuter dette spørsmålet."*

Hvor godt dekker teksten kompetansemålet? Den første delen av kompetansemålet blir godt dekket med eksempler og velvalgte bilder. Neste del hvor elevene skal kunne diskutere hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides, er veldig tynt. Gjennom hele teksten får elevene med seg rasisme og rasistiske holdninger, men hvordan dette kan motarbeides er det ikke mange eksempler. Forfatterne kommer med følgende eksempel: *Vi forsøker å motarbeide rasisme ved å satse enda mer på integrering.* "Er det noen annet som kan gjøres for å motarbeide dette? Hvis ja, hvorfor har ikke forfatterne diskutert det?"

Ny agenda

I dette kompetansemålet synes jeg begrepet fordommer, fremmedfrykt og rasisme er sentrale. Læreboka Ny agenda definerer begrepet *fordommer* og *rasisme* som følgende:

"Fordommer er forutinntatte forestillinger om andre som ikke stemmer med de faktiske forholdene. Noen former for fordommer er mer enn bare å være skeptisk til andre kulturer" (Borge, Lundberg og Aass 2006:89).

"Troen på at ens egen rase er best, bygger på fordommer som ikke kan underbygges med fakta, en ekstrem form for fordommer er rasisme. Rasisme er et menneskesyn som deler inn og rangerer folkegrupper etter kjennetegn som antas å være medfødte, som oftest med det utgangspunktet ens egen rase er best" (Borge, Lundberg og Aass 2006:89).

Begrepet fordommer blir beskrevet på en kort og enkel måte. Forfatterne gir et godt eksempel på hva rasisme er. Forfatterne forklarer at menneskesyn rangerer folkegrupper.

Kompetansemålet krever at elevene skal forklare hvorfor fordommer oppstår. Det skal vi se nærmere på.

Her er det også oppført et "Tenk over" spørsmål: *"Hva kan du selv gjøre for å motarbeide fremmedfrykt og rasisme?"* (Borge, Lundberg og Aas 2006:89). Forfatterne legger vekt på å få med elevene fra starten av ved å stille "Tenk over" spørsmål. Spørsmålet har en god effekt, da elevene kommer med forslag og eksempler for å motarbeide fremmedfrykt og rasisme.

Forfatterne diskuterer i teksten hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides. De kommer med gode eksempler fra dagens temaer. På side 90 nevner forfatterne nynazistenes ideologi og Martin Luther King, årsaker til rasisme blir også tatt opp med eksempler for å bekjempe rasisme og fordommer. Tekstinholdet er interessant lagt opp, som viser Forfatterne viser god oversikt over viktigheten av ordet rasist. Vi ser at hele veien skriver fra et objektivt syn og ordbruken er fint lagt opp. De når godt målgruppen på vg1 og vg2, da de er nøye med å beskrive fremmedord. Forfatterne er nøye med å redegjøre for og forklare fremmedbegreper.

Bildet på side 91 gjør et sterkt inntrykk hos elevene, den viser antirasister som markerer hva nazismen førte til. På side 91 har forfatterne valgt å ha med et dikt om å bry seg. Dette viser at de ønsker at elevene skal sette seg grundig i tekstinholdet og gjøre seg en mening om hva som er tillatt i et samfunn og hvor de etiske grensene går. Videre er det lagt opp repetisjonsspørsmål, spørsmål til diskusjon på side 92. Igjen ser vi at forfatterne vektlegger progresjon. Vi kan si at forfatterne, i samsvar med Blooms didaktiske prinsipper, gir ”bygggesteiner” med en vanskelighetsgrad. Først skal elevene forklare hva rasisme er, deretter skal de gi eksempler på fordommer, så skal de oppgi årsaker til at det nynazistiske miljøet i Norge er så lite og årsaker til rasisme. Under dette kompetansemålet er det oppført arbeidsoppgaver. Elevene skal holde foredrag og jobbe i grupper. Hvorfor har forfatterne valgt dette? Å holde foredrag går på muntlig aktivitet i læreplanen. De skal også lære å lete etter informasjon og kunnskap via internett. Men hvorfor? Enkelte vil si at det er bortkastet tid av undervisningen, mens andre vil mene det motsatte. Det er nyttig å få sakkunnskap fra andre media også. Da lærer elevene også å få en helhetsforståelse og se ting fra forskjellige perspektiver. Kompetansemålet blir veldig godt dekket, med et objektivt syn og forståelig tekst. Bilder er velvalgte med tanke på tekstinholdet.

Radar

Læreboka Radar definerer begrepet *fordommer* og *rasisme* som følgende:

”Fordommer er forestillinger om hvordan andre folkegrupper er, og kjennetegnes ved at de ikke stemmer med de faktiske forholdene”(Andresen og Henningsen 2006:40).

”Når synet på andre mennesker bygger på den forutsetningen at det er hudfarge og ytre fysiske kjennetegn som er avgjørende for den enkeltes menneskelige egenskaper, kaller vi det rasisme” (Andresen og Henningsen 2006:40).

Radar har en god definisjon på både fordommer og rasisme. Forfatterne har i tillegg gitt en enda bedre definisjon i ordforklaringer på side 59.

Side 50 har deloverskrift ”Hva er rasisme?”. Forfatterne stiller spørsmål i innledningen. Boka gir en god begrepsforklaring, samtidig viser forfatterne eksempler som forklarer bruk av ordet i dag. Ulike former for rasisme blir også tatt opp. Forfatterne kommer med eksempler for å bekjempe rasisme. De stiller spørsmål i dette avsnittet, og i innledningen. Ellers er hele teksten til dette kompetansemålet fortellende. Å bla frem og tilbake i boka ser vi er gjennomgående. Spørsmål på side 51 i høyre marg har en god variasjon, hvor forfatterne bruker følgende spørreord: hvilke ulike, hvilken form, diskuter, hvilke tiltak. Vi ser at oppgavene har en progresjonsgrad som øker gradvis.

3.3.5 Analyse av kompetansemål: “gi eksempler på hvordan religion påvirker samfunn og kultur”

Sentrale begreper i dette kompetansemålet er *religion*.

Du og samfunnet

Læreboka Du og samfunnet beskriver *religion* som følgende:

”En viktig side ved de fleste religioner er nettopp et sterkt fellesskap. Det skyldes at religiøse seremonier binder folk sammen gjennom felles handlinger som forkynning og bønn. Dessuten vet vi at folk som deler de samme religiøse tankene og følelsene, gjerne søker sammen” (Bergstrøm, Dale og Garstad 2006:78).

Læreplanens kompetansemål 5 er oppført på side 78. Dette understreker at forfatterne er bevisst på hva som skal gjennomgås i kapittelet. Lærebokforfattere legger vekt på felleskap når de beskriver begrepet religion. De får fram hvordan folk skaper et felles syns om religiøse tanker og følelser. I venstre marg er det oppført punkter over religiøse ritualer. Dette er gjennomgående i nesten hele kapittelet. Forfatterne legger vekt på variasjon av læring. ”Norge en sekulær stat” er neste deloverskrift hvor forfatterne har oppført et søylediagram over medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den Norske kirke. Forfatterne diskuterer søylediagrammet. Er kilden pålitelig da den har aktualitet fra år 2004?

Teksten stiller ingen spørsmål, men er fortellende.

Forfatterne har presentert kort de store verdensreligionene islam, buddhisme, hinduisme og jødedommen under kompetansemål 5. På side 80 har vi et bilde av Islams moske i Oslo.

Teksten gir eksempler på hvordan islam påvirker samfunnet og kulturen. De fem søylene i islam er også oppført i margen. I hindusimen blir kastesystemet nevnt og bildet illustrerer en et tempel en av gudene deres. Videre på side 82 har vi religionen buddhisme, hvor bildet illustrer buddhist munkene i tempelet. Jødedommen blir kort beskrevet, men det følger med et bilde av ortodokse jøder i bønn ved klagemuren. Hva er hensikten med å presentere disse religionene? Både majoritets elever og minoritets elever vil føle seg verdsatt. Forfatterne fremhever alle religionene på lik linje. Det er oppført et bilde under hver presentasjon av religion.

”Test deg selv” spørsmål og øvingsoppgaver er oppført på side 84. ”Test deg selv” spørsmål under denne kompetansedelen har en god progresjon. Forfatterne stiller spørsmål fra et lavt nivå og øker gradvis. Spørreordene som de bruker er: hva mener vi med, hvorfor sier vi at, hvorfor, pek på sider ved ulike religioner.

Dekkes kompetansemålet? Teksten gir mange gode og aktuelle eksempler på hvordan religion påvirker samfunnet og kulturen. Teksten er forståelig og fargerikt med bilder. Ulempen som noen vil mene er at teksten ikke stiller spørsmål til elevene underveis.

Ny agenda

Begreper som er sentrale i dette kompetansemålet er *religion*. Boka Ny agenda beskriver religion som følgende:

”Religioner er svært ulike, så det er vanskelig å lage en enkel definisjon som dekker alle de forskjellige religionene i verden. Her skal vi nevne fem vanlige kjennetegn.

- *Religionen kjennetegnes av en tro på noe som er utenfor og større enn mennesket selv.*
- *Religion kjennetegnes av ritualer.*
- *Religion kjennetegnes av et fellesskap med andre mennesker.*
- *Religion kjennetegnes av opplevelser og følelser.*
- *Religion setter grenser for hva som er rett og galt*

Religionen forsøker å gi svar på mange av de grunnleggende spørsmålene menneskene stiller, og den kan bidra til å utvikle både personlig og nasjonal identitet” (Borge, Lundberg og Aass 2006:93-94).

Lærebokforfatterne setter opp fem kjennetegn på religioner. Begrepet religion er beskrevet på en oversiktlig måte, ved å sette opp punkter. Disse punktene kan medføre at elevene overfører

kunnskap om religion fra Religion og etikk faget også; et tverrfaglig fremgangsmåte...? Hva er hensikten med et sånt oppsett? En vil forsøke å svare med at elevene lagrer lett slike punkter i hjernen og det er lettere å få med seg enn en sammenhengende tekst hele tiden. Mens andre vil mene at det er for lettlest for elevene på dette nivået. Men er det ikke greit med litt variasjon for å gi god og spennende læring?

Boka skisserer det religiøse mangfoldet i Norge og beskriver de fem vanlige kjennetegn ved religion; tro, ritualer, fellesskap, opplevelser og rett og galt på side 93. Objektiv syn er gjennomgående i hele kultur kapittelet. ”Tenk over” spørsmål på side 93 er følgende:

”Hvilken plass har religion i livet ditt?”. Det samme ser vi på ”Tenk over” spørsmål, de er også gjennomgående i hele kapittelet, en fin og logisk struktur i hele kapittelet. Det er fint at spørsmålet ikke krever et ja eller nei svar her, det er viktig at elevene får mulighet for å begrunne svarene sine på den videregående skolen. Bildet på samme side illustrer ”vietnamesiske buddhister i tempelet sitt på Lørenskog”, dette bildet skaper et godt inntrykk blant minoriteten, da bildet viser et positivt bilde av andre religioner. Det kan i tillegg gi en god ”aha” opplevelse for elever med annen bakgrunn som ikke har sett buddhister i sånne tradisjoner.

Karl Marx, Jesus, jøder, muslimer, India, Iran og Human-Etisk forbund blir nevnt som eksempler på hvordan religion påvirker samfunn og kultur. Hvorfor er det satt opp så mange eksempler? De kommer med mange eksempler for å gi en god forståelse hos elevene.

Forfatterne velger å nevne flere religioner under teksten om religion og samfunn. Her blir de fleste elevene i klasse vektlagt. Vi ser at innholdet i denne boka viser at forfatterne tenker på begge elevgrupper, majoriteten og minoriteten. Bildene på side 95 gir en god balanse mellom elevgruppene. Det ene bildet illustrerer ”en prest i Majorstuen kirke” og et bilde som illustrerer ”Ayatollah Khomeini bildet som minne for folk i Iran”. Repetisjonsspørsmålene begynner med spørsmål om hva de fem verdensreligionene heter, hva mente Karl Marx om religion, hvilke behov, hvilken betydning, osv. Vanskelighetsgraden av spørsmålene økes, jfr. Blooms taksonomi.

Side 97 inneholder en kort innføring i islam. Vi finner ”Tenk over” spørsmål igjen, som lyder slik: ”hva vet du om islam?”. Forfatterne lar elevene tenke litt, før de begynner innføringen sin i religionen islam. Hva er hensikten? Det er en fordel ved slike spørsmål, elevene sitter inne med noe kunnskap som de kan bygge på etter hvert. Bildet av Koranen og ”kvinner i demonstrasjonstog om hodeplagget hijab” er gode illustrasjoner om islam. Teksten og bildene henger godt sammen, og språket er lettlest.

Videre skisserer forfatterne arrangert ekteskap. Tvangsekteskap har tidligere vært et tema i media og i debatter. Det har ikke vært lett å forklare forskjellen på arrangert og tvangsekteskap. Men forfatterne av boka fremhever arrangert ekteskap på en veldig positiv måte ovenfor elevene. Hvordan gjør de det? Forfatterne legger fram religionen fra et positivt perspektiv, ved å fremheve realiteten ovenfor majoritetselevene og ikke minst minoritetselevene. De har valgt et utdrag fra Kari Vogt, fra boka *Islam på norsk*. Kari Vogt har skissert deler av utdrag fra en populær bok blant muslimske miljøer; "The Miracle of Life". Samtidig har Vogt også tatt med en "hadis" av Profeten, som viser klart og tydelig at islam forbyr tvangsekteskap.

Forfatterne har i tillegg med to illustrasjoner av to moskeer (Muslimsk bønnested), en fra Oslo og en fra Kairo i Egypt på side 100-101.

Boka tar også for seg de nye religiøse samfunnene i Norge, som New Age gruppe. Teksten er mye faktaorientert, men allikevel er den livlig da forfatterne stiller spørsmål i slutten av teksten. I tillegg viser de til tre bilder, og utdrag fra aftenposten om å få kontroll over medlemmene sine i lukkede trossamfunn. Det positive er at forfatterne prøver å vise til aktuelle utdrag fra 2005, rett før Kunnskapsløftet⁰⁶. Tilsatt følger repetisjonsspørsmål, diskusjonsspørsmål og arbeidsoppgaver.

Radar

Radar beskriver *religion* som følgende:

"Fellesskap mellom mennesker er viktig i religion. Når religion studeres som et fenomen i samfunnet, legger en ofte vekt på fellesskapet. I et fellesskap vil religiøse handlinger være viktige; eksempler på det er dåp, kirkebryllup og begravelse. Mange legger vekt på følelsen av fellesskap for å forklare at religion fortsatt er viktig i mange samfunn. Men religion gir også livsmening. Her finner vi forklaringer på det som er godt og det som er vondt, hvorfor vi lever og dør, og hvorfor jorda ble til. Religionen blir så å si en samlende ramme for normer og verdier i samfunnet" (Andresen og Henningsen 2006:53).

I denne definisjonen blir fellesskap blir vektlagt av forfatterne. Det er vanskelig å finne en kort og presis definisjon av begrepet i denne boka.

Side 52 har deloverskrift "Religioner og livssyn". For å oppnå kompetansemålet skal elevene kunne gi eksempler på hvordan religion påvirker samfunn og kultur. Dette kompetansemålet

kan tolkes på to måter. Den ene tolkningen kan bety at elevene har forkunnskaper om forskjellige religioner og kan derfor eksemplifisere hvordan religionen påvirker samfunn og kultur. Eller så kan dette kompetansemålet tolkes på en annen måte, det vil si at elevene bør få introduksjon om religioner først.

Forfatterne har satt opp en tabell over ”Medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirken”. Forfatterne diskuterer tabellen i teksten over på side 52. Hva er hensikten med slike figurer i læreboka? Tabell, bilder og andre type illustrasjoner sitter bedre i hjernen og samtidig blir ikke lesestoffet kjedelig. Elevene lærer også andre ting, som å tolke forskjellige typer tabeller og bilder.

Bildet på side 53 illustrerer en moske i Oslo, men hva med den norske kirken? Her vil majoriteten føle seg utelatt, når religioner og livssyn tas opp. Forfatterne beskriver muslimer i Norge, det vil si forfatterne velger å bruke religionen islam som et eksempel. Muslimske elever vil føle seg verdsatt, men hva med elever som tilhører jødedommen, hinduisme og buddhisme? En kort innføring i de store religionene kunne vært aktuelt her. Elevene kan føle seg forskjellsbehandlet. På den andre siden er det kanskje ikke plass til mer tekst under dette kapittelet og derfor må forfatterne avgrense. Men er det ikke mulig å nevne/referere til de andre religionene allikevel? Bildet på side 54 viser to muslimske jenter iført hijab.

Bildeteksten stiller spørsmål til elevene: *”Er du enig eller uenig?”* (Andresen og Henningsen 2006:54).

Videre tar denne boka også opp den nye religionen New Age på side 55. Tilslutt følger det med spørsmål og diskusjonsspørsmål i høyre marg på side 55. spørsmål som de stiller begynner slik: hva er, hva betyr, hvilken betydning, diskuter, hva. Her ser vi at det er en vanskelighetsgrad i spørsmålene. Jamfør Bloom taksonomi om progresjon av læring. Siste spørsmål på høyremargen er følgende: Side 56-58 inneholder oppgaver og spørsmål, dette kaller forfatterne for ”Sideblikk”. I tillegg til oppgavene og spørsmålene starter hver oppgave med en innledning som redegjør for en del begreper. Disse begrepene er blant annet segregering, assimilering, integrering, kulturrelativisme og etnosentrisme. Disse sideblikk oppgavene er basert på analyse av tabell og figur, diskutere påstandene og skrive debattinnlegg. De har lagt vekt på en god progresjon ved valg av slike oppgaver i slutten av kapittelet.

3.4 Analyse av innholdet i arbeidsbok for elever

I denne analysen skal jeg undersøke innholdet i arbeidsbøker til lærebøkene *Ny agenda* og *Radar*. Læreboka *Du og samfunnet* har ingen arbeidsbok, derfor blir det en analyse av de to andre arbeidsbøkene. Begrepsapparat som jeg vil bruke er noe av *Den utbyggete modell* (2) i boka *Kunnskapens tekster* av Johnsen (1999). Hva slags oppgavetyper dominerer i arbeidsbøkene? Jeg vil i hovedsak undersøke hvilken av arbeidsbok som har et hierarkisk system under spørsmål og oppgavetyper. Blooms taksonomiske prinsipper kan brukes når vi snakker om utvalg av spørsmål og oppgaver. Hvilken arbeidsbok bruker mest av Bloom taksonomiske prinsipper?

3.4.1 Arbeidsbok *Ny agenda* og *Radar*

Førsteinntrykket i arbeidsboka *Ny agenda* er en god variasjon av tabeller, bildeanalyse, begrepskryssord, kryssord og kildeoppgaver. Mens førsteinntrykket i arbeidsboka *Radar* er fin struktur, men virker tynn, ”fattig” på oppgaver og kunnskap. Antall sider under kapittel *kultur* på utvalg av oppgaver er på 10 sider i *Ny agenda*, mens 4 sider i arbeidsboka *Radar*. Kvantiteten har lite å si, mens kvaliteten har mest betydning. Det er lett å tenke ”*First impression, is last impression*”, men det skal ikke ha betydning i undersøkelsen min.

I *Ny agenda* har forfatterne lagt vekt på engasjement ved bruk av artikler og aktualitet er gjeldende. Den referensielle funksjonen har plass i denne arbeidsboka. Dette er ikke å se i arbeidsboka *Radar*. I denne boka har forfatterne lagt vekt på begreper og begrepskryssord. Vi kan se god og bred sakkunnskap i *Ny agenda* i forhold til boka *Radar*. Hvordan er den konative funksjonen? Treffer oppgavene mottakerne? I *Radar* er de to første sidene lett forståelig for elever på videregående skole, mens i de to siste sidene er det vanskelig å se hva oppgavene går ut på. Elevene må lese grundig gjennom oppgavene for å forstå hva de spør etter. I *Radar* er det fin struktur og oppgavene har egen deloverskrift med fet bokstaver. Variasjon av oppgaver og god forklaringsmåte i oppgavene gjør at forfatterne når målgruppen sin uten vanskeligheter.

Har oppgavene er progresjon? Hvordan er sammensetningen av oppgaver?

I *Ny agenda* begynner oppgavene på begrepskryssord, begrepsavklaringer, stikkord osv. Disse krever ferdigheter på Blooms laveste nivå, *knowledge*. Mestringsforutsetningene innenfor denne nivåen er å *definere*, *navngi*, *beskrive* og *angi*. Dette er oppgaver som kan vise lærerne hvor mye elevene har fått med seg under gjennomgang av kapittelet. Videre går oppgavene ut

på å diskutere, kjennetegne, bildeanalyse. Dette samsvarer med Blooms nivå 2, som går ut på å *påvise, forklare* og *kjennetegne*. Kildeoppgaver, sammenligning, problemoppgave er oppgaver som tester ferdigheter fra nivå 3 til den øverste nivå 6. De fleste oppgavene er bygd opp hierarkisk og faktisk fyller kriteriene i Blooms taksonomiske prinsipper. I boka *Radar* krever de to første oppgavene nivå 1 i Blooms taksonomi og den nest siste oppgaven er på nivå 3 og den siste på nivå 3 og 6. Etter min oppfatning mangler nivå 4 og 5 i Blooms taksonomi.

3.5 Analyse av innholdet på lærernettsider

I denne analysen skal jeg undersøke innholdet i lærernettsider av alle tre lærebøkene.

Begrepsapparat som jeg vil bruke er noe av *Den utbyggete modell (2)* i boka *Kunnskapens tekster* av Johnsen (1999). Hva slags lærestoff er dominerende? Jeg vil i hovedsak undersøke hvordan lærernettsider er lagt opp og hva de inneholder. Har disse sidene struktur? Er det egen tilgang til disse sidene for lærere eller er det tilgjengelig for alle? Jeg vil benytte Roman Jacobsens kommunikasjonsmodell, for å undersøke den *referensielle funksjonen* og den *konative funksjonen*.

Roman Jacobsens kommunikasjonsmodell har en *sender, budskap* og *mottaker*. Budskapet i denne undersøkelsen er lærestoffet til lærere, og mottakeren er lærere på videregående skole. Hensikten med budskapet er å påvirke og overtale lærere til å ta i bruk lærestoffet som mottakeren, herved forfatterne og forlaget, sender (Jacobsen 1960).

3.5.1 Nettside for læreboka *Du og samfunnet*

Nettside for lærere for denne boka krever tilgang med passord. Hvorfor krever nettsiden passord? Dette er med på å sikre kvaliteten på lærestoffet som kun er forbeholdt lærere. I innledningen er det satt opp fire punktene: **Planlegging, presentasjoner, oppgaver og løsninger**. Planleggingen er delt i tre deler: *tidsplan, arbeidsplan, oppgaveoversikt*.

Tidsplanen er til intern bruk og står oppført med følgende mål:

”Etter å ha lest kapittel 2 skal eleven ha innsikt i det flerkulturelle samfunn, regionens betydning som kulturbærer, etniske og nasjonale minoriteter og hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides”(www.dalefag.no/lerer).

Det er satt opp en tabell som viser tidsressursen på 9 timer.

På *arbeidsplan* er det oppført alle kompetansemål i kapittel *kultur* på vgs. Tidsramme, hjelpemidler, arbeidsmåter og kontroll for gjennomgang av disse kompetansemålene er beskrevet.

Under *oppgaveoverskrift* har de laget en oppgaveoversikt med en avkryssingskolonne der eleven kan notere datoen etter hvert som de blir ferdig med de ulike oppgavene.

Under *presentasjonsdelen* er det transparentgrunnlag for lærere som ønsker å presentere lærestoffet på ulike måter. I tillegg er det satt opp sammendrag til hvert kapittel der viktige ord, uttrykk og emner blir repetert og forklart. Under *oppgaver* er det oppført temaprøver.

Under *løsninger* finner vi løsningsforslag – øvinger, til øvingsoppgavene i læreboka.

3.5.2 Nettside for læreboka *Ny agenda*

Ressurstoffet til lærere for denne siden er passordbeskyttet. Under innledningen er det oppført *årsplan* og *undervisningsopplegg, forslag til undervisningsopplegg til enkeltkapitler og enkeltemner, arbeidsmåter* og *vurdering, lærerveiledning til VIDEO oppgavene, forslag til prøver* og *eksamen* i samfunnsfag.

I *årsplanen* og *undervisningsopplegg*: Undervisningsoppleggene har forslag til antall skoletimer som en kan bruke. Undervisningsopplegget inneholder kompetansemål, sidetall i læreboka, tidsbruk, introduksjon av boka, viktige begreper og basiskunnskap, aktiviteter og oppgaver og forslag til differensiering. Til høyre på nettsiden er det forslag og ideer til *undervisningsopplegg til enkeltkapitler og enkeltemner*. Men det var ingen undervisningsopplegg for kapittel *kultur*. Under *arbeidsmåter* og *vurdering* finner vi gode, fyldige *arbeidsmåter* som repetisjonsspørsmål, flervalgsoppgavene, kryssord og luketekst på nettstedet, arbeidsoppgaver og framføringer. I tillegg står det om *vurdering*. Vedlegg til *arbeidsmåter* og *vurdering* består av forskjellige skjema for repetisjonsoppgaver, lærerveiledning til evalueringsskjema for felles prøver og vurderingsskjema for framføring. I *lærerveiledning til VIDEO oppgavene* har forfatterne laget oppgaver til videoer som problematiserer aktuelle emner. De har laget tips til hvordan lærere kan arbeide med disse oppgavene i undervisningen. Det var ingen oppgaver til kapittel *kultur*. Under *forslag til prøver* og *eksamen* i samfunnsfag, er det ikke oppført noe til kapittel *kultur*. Det vil komme forslag til prøver etter behov. Det er fire eksempler på eksamensoppgaver og muntlig eksamen som forfatterne har laget.

Ny agendas nettside for lærere omfatter ganske mange emner.

3.5.3 Nettside for læreboka *Radar*

Nettside for lærere er åpen for alle. Nettsiden er inndelt i 4 emner: *undervisningsopplegg* til hver av de fem hoveddelene, *om boka og læreplanen*, *stoff om eksamen* og *vurdering* og *kapittelpresentasjoner* (Powerpoint). *Undervisningsopplegget* til kapittel *kultur* består av to oppgaver som går på Olympiske leker i Norge og kultur. Den første oppgaven går på gruppearbeid, og spørsmål hvor lenker til nettsteder er oppført som verktøy for svarene. Neste oppgaven går ut på samer, og bruk av bilder på nettstedet, hvor arbeidsmåten er gruppearbeid. *Boka* og *læreplan* delen er tom, videre har vi *stoff om eksamen* og *vurdering* som består av informasjon om muntlig eksamen og problemstillinger. På *kapittelpresentasjoner* finnes det PowerPoint presentasjoner til hver kapittel. Denne presentasjonen er nærmest lik læreboka. Bilder og tabeller er de samme. Hva er hensikten med et slikt opplegg da? Dette kan lærere ta i bruk for å variere undervisningsformer.

3.6 Slutninger

For å selge en bok så må man treffe målgruppen, som er elever på vg1 og vg2. Læreren tar beslutning om lærebøker. Derfor vil lærebokforfattere og forlaget legge vekt på kommunikasjonens konative funksjon. På en annen side er eleven noe forskjellig. Lærebøker treffer litt ulikt ovenfor forskjellige elevgrupper.

Ny agenda er den læreboka som jeg mener er best tilpasset elever med mye kunnskaper fra før av og gir utfordringer for denne elevgruppen. Læreboka Radar på den andre siden er mer tilpasset elever med svake forkunnskaper og som har en svakere evne til å skape mening når de leser tekst. Dette illustrerer hvordan senderen, altså forfatteren, utnytter språkets konative funksjon når han utformer sine læremidler. På en annen side så har forfatterne vektlagt også kommunikasjonens referensielle funksjon. I praksis blir det et samspill mellom å vektlegge disse to viktige språkfunksjonene.

Boka Du og samfunnet plasserer jeg i mellomposisjon i forhold til de andre lærebøkene, den er lettleselig og innholdet er på middelsnivå.

Dette viser at læremidler er forskjellige og en lærer vil kunne velge det læremiddelet som passer best for den praktiske situasjonen læreren står ovenfor, jfr. den didaktiske relasjonsmodellen. Denne modellen vektlegger at læreren må balansere flere didaktiske kategorier når læreren treffer sine valg. Dette viser at det vil være et samspill mellom forfatternes utforming av sine læremidler og de valg som en lærer må gjøre for å ta korrekte

beslutninger i henhold til sine elevgrupper.

I min analyse har jeg også forsøkt å vise hvordan forfatterne har anvendt prinsipper som vi finner i Blooms taksonomiske tenkning: fra lett til vanskelig i sammensetning av oppgaver. Forfatterne av Radar har kanskje benyttet seg minst av Blooms taksonomiske tenkning.

Valg av lærebøker er avhengig av elevene i klassen. Det er viktig å velge en lærebok som legger vekt på likestilling og elevenes nivå.

Boka bør være komplementær i forhold til lærerens undervisning. Nivå, inntakspoeng, forskjellige skoler med lav og høy poeng; lærebøkene må tilpasse elevenes nivå.

Læreren bør velge lærebøker som har god faglig og metodisk kvalitet i forhold til klassen sin. Læreren må velge en lærebok som gir elevene mest mulig. Kanskje må man bruke en lærebok på Manglerud videregående skole mens en annen bok vil passe bedre for undervisningen i videregående skole i Finnmark kommune. Målgruppen, som da er elevene er veiledende for valg av riktig bok. Lærebøkene har forskjellig profil, derfor er det også viktig å velge lærebok med oppgaver som gir mening og passe utfordringer.

Læreplanen gjenspeiler viktige begreper fra dannelsesperspektivet. Danning er med på å utvikle en identitet. Skolen skal verdsette alle elever og gi positiv selvfølelse.

Skolen har faget samfunnsfag fordi dette faget har en sentral rolle i å danne gode samfunnsborgere og for å ivareta nasjonens identitet i det store og hele. Faget har en dannende og ikke minst en oppdagende rolle for elevene i dagens komplekse samfunn. Faget bidrar også til å veilede elevene til å finne sin plass og fungere i samfunnet.

Er faget nyttig i seg selv? Samfunnsfaget vil uansett kunne formidle kunnskaper, ferdigheter og holdninger som elevene kan bruke til å oppnå noe for seg selv. For eksempel ved kritisk tenkning og ved diskusjoner.

Nasjonalisme kan kanskje virke et diffust begrep i denne sammenhengen. Eller er bevisstgjøring av nasjonal identitet vel så viktig for å kunne bli aktive deltakere i samfunnet, og ikke minst i en internasjonal deltakelse? Hvis samfunnsfaget har som mål å danne et sosialt vesen, er vel kanskje nasjonalisme sett i sammenheng med globalisering viktig, som dermed kan gi et kritisk og deltakende perspektiv til en elev.

3.6.1 Komparative refleksjoner

Alle kompetansemål er likeverdige og derfor synes jeg at lærebøkene bør holde en jevn fordeling av lærestoff. Lite lærestoff på enkelte kompetansemål kan få konsekvenser, det svekker viktighetsgraden av kompetansemålene. Elevene kan da lett oppfatte enkelte kompetansemål viktigere og verdifull enn andre. Lærebokforfattere bør ta hensyn til tekstinhold, bilder og oppgaver og spørsmål når de skriver lærebøkene.

Tekstene i og bildene i Ny agenda har tilstrekkelig standard og aktuelle eksempler.

Forfatterens har god sakkunnskap og viser til forskjellige perspektiver ved en sak. Teksten byr på tenk over spørsmål underveis i margin og i tillegg stilles det spørsmål under teksten. Dette kan få elevene til å følge med og stimulere til å tenke. I tillegg er det satt opp repetisjonsspørsmål og spørsmål til diskusjon som aktiverer elevene gjennom teksten. Dette bidrar også til at læringen blir mer spennende.

Innholdet i teksten og bildene har aktualitet og virker velvalgte. Forfatterne ordner teksten etter kompetansemålene og de skriver teksten fra et objektivt ståsted. Teksten skal ikke ha subjektive vurderinger syn, fordi skolen skal fremme nøytrale verdier til elevene. Teksten er lettest med gode formuleringer og vi ser at teksten og spørsmål/diskusjon har progresjon. Teksten er ikke kjedelig, men levende fortalt med forskjellige eksempler som gir god elevforståelse. I tillegg innbyr teksten til refleksjon. Forfatterne har lagt vekt på både minoritets elever og majoritets elever, spesielt ved bruk av bilder og eksempler.

Bildet på forsiden til kapittelet ”kultur” kan virke noe ekskluderende for minoritets elever da det bare viser etniske nordmenn. Det er kanskje viktig å være bevisst på hvilke signaler som virker fremmede og hvilke som virker ekskluderende når vi egentlig å ønsker å integrere våre nye landsmenn. Videre blir kompetansemål 2 så vidt dekket, tekstinholdet samt bildet er totalt litt over en side under dette kompetansemålet. Denne boka legger lite vekt på dette målet, og jeg mener den undervurderer samene som et urfolk. Språket i boka er lett å lese for elevene, og et utvalg av illustrasjoner er brukt i oppgaven. Hvert delkapittel blir innledet med kompetansemål, noe som tyder på at lærebokforfatterne prøver å følge læreplanen. Elevene får med seg kompetansemålet og forstår hva som er sentralt i delkapitlet. Strukturen i kapittelet er litt uoversiktlig, da kapittelet ”hopper” fra kompetansemål 1 til 5 også til 2. Forfatterne har fått med seg oppgaver og spørsmål som har forskjellige vanskelighetsgrad. Spørsmål og oppgavers funksjon er å kontrollere elevene underveis og på den måten blir lærestoffet i boka repetert.

Blooms taksonomi er gjeldende i både i arbeidsboka *Ny agenda* og *Radar*, men på hver sin måte. *Ny agenda* følger Blooms taksonomiske prinsipper i utvalg av oppgavene og det gjenspeiler gjennom strukturen og oppsettet. Mens *Radar* bruker Blooms taksonomi, men hopper over nivå 4 og 5 grunnet få oppgaver som gjenspeiler grunnlaget for få sider. Undersøkelsen viser at *Ny agenda* er kvalitetsmessig bedre enn *Radar* på disse områdene: antall sider, god struktur med deloverskrifter og bruk av fet skrift og bruk av Blooms taksonomiske prinsipper.

Roman Jacobsens konative funksjon er godt gjennomført i alle tre nettsider for lærer. Forfatterne og forlaget kommer med verdifulle og aktuelle opplegg og oppgaver til lærerne, som kan overtale lærerne til å bruke noe av dette i undervisningen sin. I tillegg har alle tre nettsidene fin struktur og inndeling og er oversiktlig på ulike måter. Nettsiden for læreboka *Radar* har litt lite opplegg og arbeidsmåter i forhold til de to andre nettsidene. I tillegg krever ikke nettsiden passord, da det ikke ligger prøver og eksamener. Fordel for passordbeskyttet nettside for lærere kan være at de kan diskutere enormt mye, som eksamensforslag, prøveforslag, tilgjengelige oppgaver som kanskje kan brukes for å teste om elevene har gjort leksene sine. Eller de kan brukes ved lærerens fravær. Ulempen er at elevene ikke får nok innsikt og råd om for eks. forberedelse til muntlig eksamen, forslag til oppgaver.

3.6.2 Konklusjon

M I min analyse ovenfor har jeg trukket veksler på flere teoretiske innganger: Roman Jacobsens teori om kommunikasjonsfunksjoner, den didaktiske relasjonsmodell og teorien om Blooms taksonomi. Jeg har forsøkt å vise hvordan disse tilgangene gir oss redskaper til å forstå og analysere og sammenligne læremidler.

I oppgaven har jeg gjort en læremiddelanalyse i emnet "kultur" i den videregående skolen. Den didaktiske relasjonsmodellen viser godt at sentrale faktorer er avhengig av hverandre og blir påvirket av hverandre. Læreren skal gjennom læreboka og ekstern materiale sikre at de læringsmål som er beskrevet i læreplanen oppnås.

Mange forhold og faktorer påvirker lærerens valg av lærebok. Elevforutsetningene er viktige for læreren, med tanke på minoritets elever og elevenes nivå. Videre spiller kvaliteten på lærebøkene en stor rolle for det som læres i undervisningen.

Alle tre lærebøkene har ulike sterke og svake sider. Den ene læreboka har den pedagogiske fremstillingen som og illustrasjoner, oppgaver og spørsmål på ulik vanskelighetsgrad, mens andre lærebøker dekker læreplanen bedre.

Ifølge analysen min har lærebokforfattere har god oversikt over læreplanen, men under enkelte punkter svekkes kvaliteten i lærebøkene. Disse punktene er blant annet jevn fordeling av lærestoff og spørsmålstyper til hvert enkelt kompetansemål, ulike mengde med spørsmål og differensieringsoppgaver. Antall bildebruk varierer litt i lærebøkene. Likestilling av elevenes kulturelle bakgrunn avviker også litt.

4 Videre forskning

Mitt bidrag til forskning av læremidler er naturligvis et avgrenset bidrag til å forstå hvordan læremidler egner seg i skolesammenheng. Vi trenger mer forskning om bruk av læremidler i skolen. Jeg har utelatt analyse av lærerens faktiske valg av læremidler og heller konsentrert meg om å analysere tre ulike lærebøker på videregående skolen. En interessant oppfølging er å studere hva slags faktorer lærerne faktisk legger vekt på når de treffer sine valg.

Masteroppgaven kan analyseres videre i andre emner i læreplanen, som for eksempel ”individ og samfunn”. I tillegg kan det forskes videre ved å sammenligne lærebøkene i samfunnsfag på videregående skole i den offentlige og den private sektoren. Blir det brukt samme lærebøker i den private sektoren? Dette kan være et av forskningsspørsmålene.

Videre kan det forskes på et høyere nivå med å sammenligne læreplanen i samfunnsfag i andre land. Ufordringer kan møtes underveis på et internasjonalt nivå, med tanke på læreplanens funksjoner i skolen og utforming av lærebøker. De forskningsmessige utfordringer er mange.

Litteraturliste

Andresen, Egil og Rune Henningsen (2006) *Radar: Samfunnsfag vg1 og vg2* Oslo: Cappelen

Bergstrøm, Hasse, Dale, Johan.T og Garstad, Kjersti (2006) *Du og samfunnet*
Elnesvågen :Dalefag

Bloom, Benjamin S. (1956) *Taxonomy og educational objectives. The classification of educational goals* New York: David McKay Company

Borge, Trond, Lundberg, Berit og Aass, Ole (2006) *Ny agenda: Samfunnsfag for videregående opplæring*. Oslo: Cappelen

Borge, Trond, Lundberg, Berit & Aass, Ole (2006) *Ny agenda: Samfunnsfag for videregående opplæring*. (Arbeidsbok) Oslo: Cappelen

Børhaug, Kjetil (2005) ”Hvorfor samfunnsfag?” i: K. Børhaug, A. B. Fenner & L. Aase (Eds). *Fagenes begrunnelser. Skolens fag og arbeidsmåter i et danningsperspektiv* Bergen: Fagbokforlaget

Engelsen, Britt U. (2006) *Kan læring planlegges? Arbeid med læreplaner – Hva, hvordan, hvorfor?* Oslo, Gyldendal Akademisk

Eriksen, thomas Hylland (2003) *Hva er sosialantropologi*. Oslo, Universitetsforlaget

http://nyagenda.cappelendamm.no/_larer/c502363/sammendrag/vis.html?tid=502377

Tilgangsdato: 13.09.10

<http://radar1.cappelendamm.no/binfil/download.php?did=27730> (Arbeidsbok)

Tilgangsdato: 13.09.10

http://radar1.cappelendamm.no/c30074/artikkel/vis.html?tid=144551&strukt_tid=30074

Tilgangsdato: 13.09.10

<http://www.dalefag.no/lerer> Tilgangsdato: 08.09.10

Jacobsen, Roman (1960) "Concluding Statement: Linguistics and Poetics" (in *Style In Language* by Thomas A. Sebeok) Cambridge: Technology Press of Massachusetts

Johannesen, Asbjørn og Tufte, Per Arne og Kristoffersen, Line (2005) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag

Johnsen, Egil børre et al. (1997) *Kunnskapens tekster. Jakten på den gode læreboka*. Oslo: Universitetsforlaget

Koritzinsky, Theo (2006) *Samfunnskunnskap. Fagdidaktisk innføring* Oslo: Universitetsforlaget

Sjøberg, S. (red) (2001) *Fagdebattikk - fagdidaktisk innføring i sentrale skolefag*, Gyldendal Akademisk

Solhaug, Trond (2005) "Elevmedvirkning og danning?" i: K. Børhaug, A. B. Fenner & L. Aase (Eds). *Fagenes begrunnelser. Skolens fag og arbeidsmåter i et dannelsesperspektiv* Bergen: Fagbokforlaget

Utdanningsdirektoratet (2009): *Den generelle delen av læreplanen K06*.

Tilgangsdato: 05.08.10

http://www.udir.no/templates/udir/TM_Artikkel.aspx?id=533

Utdanningsdirektoratet (2009): *Læreplan i samfunnsfag K06*. Tilgangsdato: 02.08.10

<http://www.udir.no/grep/Lareplan/?laereplanid=125640&visning=5>

Østerud, Øyvind (1997) *Hva er nasjonalisme? i Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget